

Ціна 30 центів.

МОЛОДА УКРАЇНА

журнал українського демократичного молоді

РІК ВИДАННЯ 7-й.

ЧЕРВЕНЬ — 1957 — ЛИПЕНЬ

No. 38

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

В Сварог:
НАША ЕПОХА В ІСТОРІЇ
ЛЮДСТВА

О. Лисенко:
СПІВЕЦЬ УКРАЇНИ

Ю. Март:
СЕРЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ
ІНДУСТРІЇ — ХАРКІВ

А. Вірний:
Б. СПІНОЗА ТА І. МАЗЕПА

Проф. І. Гончаренко:
ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ

Г. Черінь:
НАЦІОНАЛЬНА ПРОБЛЕМА

П. Ребро:
ЧЕРЕВИКИ

Проф. Х. Рябокінь:
ЯК РОДИЛАСЯ СУЧASNА
ЦИВІЛІЗАЦІЯ

Вісті з України,
одумівська хроніка, тощо.

"МОЛОДА УКРАЇНА" — 191 Lippincott St., Toronto, Ont., Canada

Торонто

Нью Йорк

МОЛОДА УКРАЇНА

A Ukrainian Monthly Magazine

Published by
the Central Committee of ODUM
191 Lippincott St., Toronto, Ont.,
Canada

PRESIDENT: E. Fedorenko

Редактує Колегія в складі:

Я. Білінський, П. Гурський, Ю.
Мартинюк, Б. Олександрів (го-
ловний редактор), Е. Федоренко,
Н. Тусюк.

Адміністратор В. Павлюк.

Передплата на рік — 3 дол.
На два роки — 5 дол.

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Австралії:

Mrs. O. Tkach
146 Suspension St.
Sunshine, Victoria,
Australia.

В Бельгії:

Mr. H. Szmykul
Camp 44/5 Bussoit,
(Hainaut) Belgique

У Великобританії:

Mr. Andrij Bondarenko
123 High St.
Notting Hill Gate
London, W. 11, England

В Аргентині:

"Porohy"
Casilla de Correo 3184
Buenos Aires, Argentina

У Франції:

Mr. W. Mirutenko
Court Digeau 155
Ostricourt (Nord), France

Post conto:
Lillie c/c 260791

У Німеччині:

Mr. I. Kornejtschuk
Muenchen, 54
Seehamer St. 13, Apt. 2.
Germany

НА ОБКЛАДИНЦІ:

Харків, Площа Тевелева.

УВАГА!

• •

УВАГА!

Українці Канади й Америки!

Подаємо до загального відома всьому Українському
Громадянству Канади й Америки, що

3, 4 і 5 серпня цього року в Канаді,

на відпчинковій оселі „КИЇВ”

(гайвей ч. 5 між Hamilton i Toronto)

заходами СУЖЕРО, ДОБРУС й ОДУМ-у

Канади та Америки відбудеться

ЗУСТРІЧ

УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА

АМЕРИКИ й КАНАДИ,

присвячена

40-ЛІТТЮ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Зустріч звеличать своєю присутністю: Найвищі Ієрархи
Українських Православних Церков Канади та США,
Президент УНР в екзилі — Високодостойний Пан Док-
тор Ст. Витвицький, Міністер Праці федерального уря-
ду Канади — Високодостойний Пан М. Старчевський
та інші канадійські державні та українські політичні діячі

В ПРОГРАМІ ЗУСТРІЧІ:

В суботу, 3 серпня, в найкращій залі м. Торонта над озе-
ром Онтаріо **PALACE PIER** (Lake Shore Rd., біля
Humber River)

ВЕЛИКА ЗАБАВА

Оркестра з 16 осіб, добірний буфет, обслуга Palace Pier
В неділю, 4 серпня, Соборне Архиєрейське польове Бо-
гослуження о 10-тій годині ранку.

Промови визначних канадійських та українських діячів.

Великий концерт з участю визначних мистецьких сил.
Одумівська самодіяльність та спортивні змагання.

На площі гратиме оркестра для танців.

В а т р а .

Багатий буфет.

Слідкуйте за програмою в пресі.

Організаційний Комітет.

Село на Київщині.

Таращанський район.

Максим РИЛЬСЬКИЙ

МОЄ СЕЛО

Там десь, у сірій тьмі, моє село лежить,
Де світ побачив я, де річ непросту — жить
Вивчав навпомацки, як цуцик півпрозрілий.
Там річка протіка, відкіль напився я сили,
Поля розкинулись, що хлібом медяним
Кріпили хлопчика. Там вився добрий дим
Із рідних коминів, і я розмову просту
Жадібно наслухав, спинаючись до зросту.
Там родичі мої, там друзі перших літ;
І досі, певно, там стоїть благенський пліт,

1942

Біля якого я шептав білявій Гані
Про перше, про смішне, про молоде кохання.
Там люди, там брати, — вістей од них нема,
А тільки знаю я, що кров і чорна тьма
Сади потьмарили і залили оселі
В моїй Романівці, що мороком пустелі
Вона отруена, як весь мій рідний край,
Сумна, розтерзана, скалічена... О, знай —
Віддам я спів і кров, моя отчизно мила,
За кров, що ти дала, за спів, якого вчила!

Із книжки "Велика година".

В. СВАРОГ

НАША ЕПОХА В ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА

Нам судилося жити в одну з найсумніших епох в історії людства. За залізною заслоною, яка оточила величезну частину земної кулі, комуністична диктатура поліційними методами намагається перетворити мільйони людей на своїх покірних рабів, щоб у сліщний момент кинути їх на завоювання всієї землі.

Демократичний світ, що в минулому змарнував стільки нагод ліквідувати царство комуністичного рабства в самому його зародку, тепер стоїть віч-на-віч з ворогом, який уже встиг озбройтись до зубів. Превентивна війна з ним нині неможлива, бо може перетворити нашу планету на літаючу в космосі пустелю.

Атомова бомба в руках розбійників тримає весь світ у напруженому стані тристорожного чекання. В тіні цієї загрози Захід трохи розгублено й, здається, без певної далекосяглої політики, намагається підтримувати сяке-таке співіснування, сподіваючись лише на те, що комуністична імперія дезінтегрує сама собою.

Тристорожна, безрадісна епоха. А ще ж так недавно люди думали, що швидкий розвиток науки й техніки вже відкрив перед ними широкий шлях до гуманітарного прогресу. В минулому сторіччі англійський філософ Герберт Спенсер і історик Генрі Томас Бокл, писали, що людство вступило в "промислову епоху", яка робить усякі війни неможливими. Науковці думали, що вони вже розв'язали основні загадки світобудови.

Відтоді людство пережило жахи двох світових воєн і тоталітарних диктатур, з яких одна й досі продовжує тримати світ під жерлами своєї зброї.

Зневірившись у благотворності науково-технічного прогресу (аджеж він озбройв і комуністичних рабовласників), окцидентальна мисль впала в розpacі іrrаціоналістичної екзистенціалістської філософії. В християнському варіанті вона бачить земне людське життя, як подорож по юдолі страждань і психологічних жахів, крізь які треба пройти, щоб наблизитись до досконалості, а в атеїстичному варіанті Ж. П. Сартра — взагалі не бачить ні сенсу, ні мети в людському існуванні та оголошує, що всі людські страждання й турботи — марні, бо неминучим фіналом усякого життя є смерть.

З атеїстичним екзистенціалізмом "гармоніює" психоаналітична теорія З. Фройда, для якого поведінка людини в основному визначається темними, сутінковими стимулами її підсвідомої психології.

Ясна й чітка картина світобудови, складена вченими минулих епох, у світлі "нової фізики" розлетілась у дріб'язок. Виявилось, що світ побудований надзвичайно складно, закони природи настільки незрозумілі, що навряд чи людство зможе дійти до інтегрального пізнання того світу, в якому воно живе. Учені повторюють слова антич-

ного мудреця: "Я знаю лише, що я нічого не знаю".

Марксизм, який претендує на науковість та знання "залізних законів історії", цілком належить до минулого сторіччя, коли, вслід за позитивістами, думали, що можна побудувати кращий світ за рецептами, виготовленими в кабінетах теоретиків. На що перетворився марксистський рецепт на практиці — ми бачимо наочно...

Не можна, однак, заперечувати, що ми живемо в добі ідеологічної боротьби. Безлад, що охопив сучасний світ, саме на тому й "базується", що наша доба — доба посиленіх соціально-політичних і національних рухів. Цей безлад посилюється тим, що діючий у наш час комплекс політичних ідей в основному перейшов з 19-го сторіччя й часто не відповідає новій історичній обстановці.

Один з авторів бачить такі сили, що діють у наш час: перша сила "історична" — прагнення колоніальних та ще недержавних народів визволитися від чужого панування й утворити окремі державні органи; друга сила, яку він називає "технічною", і яка перебуває, на його думку, в тісному зв'язку з розвитком сучасної техніки, діє в протилежному напрямі — в сторону утворення блоків, союзів, федерацій, держав, бодай типу Бенелюкс.

Третя сила, яку бачить цей автор, виростає, на його думку, з суперечності між державою, як витвором історичним, та сучасним суспільством, як витвором "раціональним". Цей фактор намагається поділити людство не за національними ознаками, а за якимись іншими. Такого роду концепції звичайно виходять з кіл так званих "історичних націй".

З приводу сучасної кризи європейської духовності, цей автор пише: "Сучасна людина щораз більше відривається від свого коріння, вона начебто викидається в світ ідей. Раніше, тобто майже до останнього часу, цей світ ідей був переважно світом релігійним. Тепер він став холодним світом абстрактних ідей. Він більше не гріє людину, він її страшить і відштовхує. Саме з цим зв'язана проблема самотності, яку щораз частіше ставлять нині і література і філософія".

На думку автора, це головні сили, що діють у сучасному світі та виявляються у підсвідомих інстинктах, симпатіях і антипатіях — в тому, що можна назвати політичними настроями й політичними пристрастями.

Познайомимось тепер з поглядом еспанського мислителя Хосе Орtega i Гасет. Його основні ідеї укладаються в таку схему:

XIX сторіччя супроводжувалося значним ростом населення Європи, розвитком техніки та економічним піднесенням. Людина маси, яка раніше жила в злиднях та в різних обмеженнях, тепер відчула свою силу і вийшла на історичну сцену,

відтіснивши кваліфіковану меншість (еліту) з її дотеперішніх керівних позицій. "Маси раптом стали видімі, вони розташувались на місцях, які раніше займала еліта".

"Зло, — пояснює Хосе Орtega і Гасет, — полягає в тому, що компетентність меншості нині заміняється некомпетентністю мас". На його думку це й спричинило занепад європейської цивілізації. "Для нинішнього часу характерно те, що вульгарні міщанські душі... мають сміливість заявляти своє право бути вульгарними і заявляють це право всюди". Я сумніваюсь у тому, щоб коли-небудь були в історії інші епохи, в які юрба стала б панувати таким прямим способом, як у нашу епоху". "Урівнення в правах — ця благородна ідея демократії — виродилася на практиці в задоволення апетитів та підсвідомих вожделінь".

Звичайно, ми не можемо пристати на антидемократичну думку Хосе Орtega і Гасет, прибічника духової аристократії, який хоче відсунути "вульгарну юрбу" на заднє місце. Його дитирамби мудрим політикам з "кваліфікованої меншості" — непереконливі. Хіба не ця "кваліфікована меншість" винна в нинішній кризі окцидентальної цивілізації? Хіба не вона сиділа в урядах Вільгельма 2-го, російського Миколи 2-го та інших? Хіба не "кваліфікована меншість" умиротворяла Гітлера й Сталіна?

Обидва процитовані вище автори своїми висновками стріляють мимо цілі. Вони не доцінюють соціальні й національні моменти та не добавчають егоїзму й політичного нерозуму "еліт" у різні історичні періоди. Нині світ пожинає плоди старих гріхів і помилок.

Наша епоха далеко не перший печальний період в історії людства. Згадаймо хоч би добу воєн діядохів Олександра Македонського, або той період Середньовіччя, що передував Хрестовим походам. І тоді люди жили в тіні страшних передчуттів.

В історії немало випадків повалення демократій тираніями. Коли в Римській державі республіканський лад був подоланий цезаризмом, діячі республіки були винищені. Інші елементи народу були деморалізовані. Міський пролетаріят думав лише про "хліб і видовища". Солдати жили своїми професійними, кастовими інтересами. В уярмленому суспільстві зникли традиції свободи. Тиранія імператора була тотальна. Нарешті деморалізований і розслаблений античний світ був затоплений варварством.

Різні форми боротьби між "багатими" і "бідними" в еллінських республіках закінчились тим, що всі вони були захвачені Римом і для них наступило довге рабство в чужій імперії.

Аналогічну в деяких аспектах картину являє собою і історія виникнення тираній у середньовічних італійських республіках, де до влади замість військових диктаторів нерідко приходили й крупні фінансисти, наприклад, династія Медічі. Боротьба між середньовічними державами привела до втрати ними своєї незалежності та підлягання зовнішнім силам. А скільки прикладів згубної міжусобиці та боротьби егоїстичних інтересів

можна навести з давньої і зовсім недавньої історії України!

Аристотель і Полібій зформулювали "закон" послідовного піднесення й падіння різних форм державного ладу. Так, панування аристократії зміняється монархією, на зміну їй приходять різні форми демократії, демократія вироджується в охлократію (панування "юрби", безвідповідальних і безкультурних елементів населення), охлократію перемагає диктатура, на зміну якій знову приходить якнебудь олігархія і т. д. Цей цикл повторюється знову й знову.

Свою ідею циклічних переворотів в історії Аристотель і Полібій ґрунтуювали на історії древніх еллінських громад. Її поділяли й деякі італійські історики доби Ренесансу, що спостерігали політичні завірюхи в італійських середньовічних республіках. Пізніше французький політичний філософ Монтеск'є висловив мисль, що кожному режимові властивий певний "принцип", який підтримує його існування. Для демократії таким принципом має бути "доброчесність".

Під "доброчесністю", очевидно, треба розуміти відданість вимогам демократичного ідеалу. Народ, вихований у школі свободи, розуміє цей ідеал і готовий йому служити. Навпаки, маси, що виросли в умовах тривалого політичного рабства, можуть не розуміти його та здатні підтримувати сили, ворожі демократії, особливо, коли демагоги щедрі на обіцянки. За ідеї свободи завжди боролася лише меншість народу — в умовах, коли більшість була застрашена терором і деморалізована.

Занепад республіки й перемога цезаризму в древньому Римі були не тільки наслідком воєнної дії; цезаризм користувався й певною підтримкою маси, які він кидав крихти з своєї воєнної здобичі. В древній Греції тирані часто забезпечували собі підтримку народу тим, що проводили політику розділу майна людей, ворожих тиранії. І в новіший час нерідко маси "санкціонували" перемогу узурпаторів та тиранів. Згадаймо, як безсоромною демагогією та розпалюванням "клясової боротьби" утвердили своє панування в нашій країні комунисти.

Якщо держави мають свідомі, "доброчинні" еліти, то можуть успішно боротися з темними силами. Їх еліти, користуючись науковою історії, здібні передбачати можливі небезпеки та вживати належних заходів. Якщо "еліти" егоїстичні й своєкорисливі, — якщо вони, як це було в Римі, думають тільки про свої "рибні садки", — то можуть легко стати жертвою диктатури.

У долі гуманітарно-демократичної культури беруть участь такі фактори: рівень свідомості народу, отже його культурності; якість еліти; наявність ворожих демократії сил і та зброя, якою вони користуються.

Огюст Конт, французький філософ, що сформулював доктрину позитивізму, яку він назвав "соціальною фізикою", сказав: "Треба знати, щоб передбачати; треба передбачати, щоб діяти". Чи можна передбачати майбутні історичні події?

Наука історії існує. Правда, аналогія між окремими періодами ніколи не буває абсолютно точною, але не можна не бачити певних закономірностей. Якщо шукати причинностей, діючих в історії, то не труdnо буде насамперед спостерегти, що вони лежать в імпульсах, породжуваних матеріальними й моральними інтересами тих, хто "робить історію". Поряд з цим значною буває й роля випадку.

"Інтереси мас" далеко не завжди були діючою силою історії. Нею частіше ставали прагнення окремих груп, меншостей, партій, навіть окремих авантюристів, які в своїх інтересах використовували незадоволення мас існуючим порядком речей. Проте бували епохи, коли доля суспільств визначалася поступовим нагромадженням фактірів, які повільно перетворювали структуру й психологію суспільства. Але іноді такі зміни відбувалися з близькавичною швидкістю. Обидва процеси часто комбінуються.

Занепад античної культури підготовлявся на протязі сторіч. Діяло багато чинників: цезаризм, соціальна й релігійна боротьба, натиск варварського світу. Вільні колони були зроблені кріпаками. Ремісничі колегії втратили свою автономію. Ставленики імператора грабували провінції. Армія стала кастою. Римський міський пролетаріят був розбещений подачками зверху. Провідна верства втратила волю й енергію.

Але в історії Риму відіграли фатальну роль й окремі події. Трагічним для Риму був результат бою у Фарсалі. Війни претендентів у 3-му ст. прикоснули розклад імперії і відкрили варварам шлях у Рим.

Завоювання Англії норманами докорінно змінило історію цієї країни. Доля Англії була вирішена битвою в Гастінгсі. Доля України була припечатана вислідом Полтавського бою. Загальновідомо, яку фатальну роль відіграли в подіях останніх сорока років Ленін, Сталін, Гітлер та інші. Бачимо вигадливе переплетення різних чинників.

Не завжди історичне передбачення просте й легке. Воно вимагає глибоких знань та розуміння основних законів, які керують історичними процесами. Можна чути наближення великих катастроф, але здебільшого неможливо передугадати окремі події.

Хто, наприклад, міг передбачити в 1848 році, що через кілька років після революції у Франції буде відновлена імперія? Чи міг Мазепа передбачити ті фактори, що знесили непереможну до того часу шведську армію? Чи була її поразка неминучістю чи випадком?

В сучасних подіях сумну картину являє собою політика державних діячів Західного світу. Свого часу Захід нічого не зробив для того, щоб підтримати визвольну боротьбу українського й інших народів проти російсько-комуністичної навали. Політика Заходу на протязі всього часу, що минув відтоді, характеризується нерозумінням історичного моменту, нерішучістю, відсутністю історичних горизонтів і часто згубним для нього самого егоїзмом окремих урядів. Нещастя, яке сорок років тому спіткало нас, стало тепер неща-

стям для всього людства.

Як може Західний світ урятувати демократію й окцидентальну цивілізацію? Як може він запобігти наступові нового варварства та знищенню гуманітарної демократичної культури? Як відвернути війну, якою загрожує атомова бомба в руках бандитів?

Англійський історик Тойнбі пише: "Якщо наш західний ідеал мусить захищатися проти тоталітарного світу, то він повинен стояти на тривкій основі. Його основна база була релігійна... Найбільша з усіх проблем полягає у відродженні релігії. Я думаю, що людина не може жити без свободи; її духовне життя, це — сфера, в якій вона над усе потребує свободи, і релігія, мабуть, єдине поле... залишене для свободи в світі, в якому ми нині діємо... Я вважаю, що "хвиля майбутнього", це не комунізм, а така релігія, яка могла б давати людському індивідуумові ефективну духовну допомогу в керівництві його особистим життям".

"Подібна релігія, — продовжує Тойнбі розвивати свою думку, — представлена нині в світі півдюжиною живих релігійних вірувань; юдаїзмом, християнством, ісламом, індусізмом та двома видами буддизму. "Хвиля майбутнього" — пробудження до нового життя цих живих релігій".

З іншої сторони підходить до сучасних проблем Західного світу відомий американський публіцист Волтер Ліпмен, автор книги "Публічна філософія". Констатуючи факт занедужання західних ліберальних демократій та їх невміння захищати свої життєві інтереси, Ліпмен приходить до висновку, що демократичний правопорядок може бути забезпечений тільки сильним центральним урядом. Цей уряд мусить мати на своїй службі морально бездоганних, обраних народом функціонерів, які керуватимуть державою на основі публічної філософії, тобто тих принципів безкорисливого діяння, які становлять базу конституції США.

І відродження спіритуальних цінностей, і поліпшення адміністративної практики демократичних держав, і дальнє удосконалення соціального

PRINCESS FASHION FURS

506 QUEEN STREET WEST

в Торонті

Tel.: EM. 3-8884

- Найкращі футра на догідні сплати,
- Готові і на замовлення,
- Всіх родів переробки.
- Товар гарантований.
- Приймаємо теж на переховку літом.

Наш другий магазин:

750 YONGE ST. Tel. WA. 1-8971

законодавства, звичайно, конче потрібні. Але людству потрібне їй щось інше — нові, великі ідеї, які б захопили його уяву, відкрили б перед ним широкі горизонти й високі ідеали.

Крім матеріально забезпечених буднів, люди прагнуть і вищої мети для свого земного існування, патосу творчості для високих ідей. Вони хотіть не тільки прози в своєму житті, але й романтики, поезії.

Диктатори-демагоги ловили людей не лише принадою повного шлунку, але й принадою романтики та патосу. Як часто люди розчаровувались, але таке велике було їх бажання грандіозної ідеї, що вони знову й знову ловились на демагогічні гасла...

Підсвітські маси вже давно зневірились у так званому "соціалістичному будівництві", що на практиці перетворилось у поліційну, рабовласницьку державу, в якій немає ні "соціалізму", ні елементарної демократії. Як пише І. Багряний, під тяжкою кригою поліційної держави нині щоразу голосніше чути грізний гуркіт бурхливих вод народного незадоволення. Прийде час, коли ці води геть рознесуть стіни комуністичної тюрми народів...

**

А тепер давайте трохи помріємо. Розвалиться большевицька імперія, визволяться уярмлені в ній народи. Над світом більше не висітиме загроза атомного всезнищення. Тоді знайдеться досить людей доброї волі й енергії, які об'єднають усі народи землі для здійснення великої мрії.

В результаті їх зусиль почне набувати реальніх форм новий світ. Вільні народи об'єднаються у світовій федерації держав, де не буде ґрунту для боротьби між націями.

Науково-технічний прогрес, підтриманий спільними ресурсами всього світу, звільнить людство від соціальних недуг минулого. Розвиток гуманітарної культури й освіти зробить неможливою появу демагогічних тоталітарних режимів, які виростають тільки на гнилому ґрунті малокультурності, масових зліднів та національних егоїзмів.

Тоді людина перестане бути "масовою людиною", "фрейдіянською людиною", "екзистенціалістською людиною", а буде Людиною, гідною свого Творця.

Головна Управа ОДУМ-у в Канаді та Редакція "Молодої України" вітають активних одумівців АІДУ РАЧОК та ЄВГЕНА ФЕДОРЕНКА, голову ЦК ОДУМ-у, з нагоди їх одружження, що відбулося 8 червня ц. р. в Українській Православній Церкві св. Володимира в Нью-Йорку.

Цього ж дня в Православній Церкві св. Володимира в Гамільтоні (Канада) відбулося вінчання активної одумівки ВАЛЕНТИНИ МОРОЗ та ІВАНА ПОДОРОЖНИКА.

Бажаємо молодим подружжям всього найкращого у їх новому житті.

Головна Управа ОДУМ-у Канади,
Редакція "Молодої України".

СПІВЕЦЬ УКРАЇНИ

(Із спогадів Остапа Лисенка)

Із хором батька по Україні

Якось напровесні 1897 року батько повернувся увечері піднесений, веселий і тут же наказав мені покликати матір:

— Ось що, матінко, готовий козакам харчі. Справа вирішена. Іду з хором по Україні і хлопця беру, нехай життя побачить.

Радощам моїм не було меж. Кілька місяців готовились до подорожі.

В хор Лисенка потягнулися студенти, службовці, семінаристи, серед яких було немало хлопців з чудовими голосами. Семінаристам начальство суворо заборонило відвідувати хор, де розучували "боговідступні пісні". Але вечорами всі збирались у нас на Саксаганській або на Рогнідинській, у приміщенні літературного товариства. Микола Лисенко у ці дні не знав спочинку. Розучував нові пісні, добирав солістів і працював з ними окремо. Найближчими помічниками батька у підготовці до подорожі були Яків Петрович Гулак-Артемовський, — службовець залізниці, близький родич знаменитого автора опери "Запорожець за Дунаєм", Стеценко — любимий учень батька, згодом відомий український композитор. Наш будинок став у ці дні справжнім штабом хору. В яку кімнату не зайди, всюди широченні шаравари, вишивані сорочки — це готуються для учасників хору українські костюми.

Із розповідей батька я зінав, що в 70-х роках він щоліта мандрував зі своїм хором по Україні. Мені дуже хотілося самому все побачити. Нарешті, день від'їзу, узгіднений до початку літніх канікул в семінарії, настав.

Обіїхали ми того літа всю Київщину, Катеринославщину, Волинь. На цілу верству тягнулася наша валка з тридцять возів. Спека. Над шляхом курява — світу не видно. Риплять колеса. На возах хто спить, хто перегукується, а хто пісень співає. Батько не часто сідає на воза — більше крокує поруч, думаючи про щось своє. Я зінав, що в такі хвилини краще його не турбувати. Минав час, і він знову ставав бадьорим, впевненим, війовничо настроєним. А "воювати" Миколі Віталійовичу під час концертних подорожей доводилось частенько.

Хор виступав у невеликих містах ("Так більше до людей", — не раз повторював він) і всюди для концерту потрібний був дозвіл місцевої влади. Кожний такий дозвіл давався батькові з боєм. То начальству програма не до вподоби, то місцевий унтер Пришибеєв взагалі ніяких зборів і концертів не терпить. Тут батько пускав у хід "важку артилерію" хору — трьох семінаристів, що знали всі ходи до жандармського серця. Так було і в Лубнах, де урядник, вже наслухавшись про

"крамольний" хор Лисенка, сам з'явився на концерт у повній формі при хрестах. Перед початком концерту він, пригадую, все погрожував батькові: Шевченківським духом від вашого хору тхне, бунтарським. Не дозволю!

Батько нічого не відповідав, він саме надягав свій диригентський фрак. Та я помітив, як він підморгнув "важкій артилерії", і далі все пішло як по писаному. Три семінаристи немов з-під землі вирошли біля үрядника, тричі "помилково" назвали його "високородієм" і відразу ж сподобались "високому начальству". Незабаром вони вже пошепки запевняли "його високородіє", що ніякий концерт на сухе горло не піде, що непогано було б те бідне горло промочити. Куди водили семінаристи "начальство", скільки чарок було випито, — не скажу, та повернувшись үрядник на своє місце в першому ряду зовсім п'яний.

"Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте..."

гримів хор, а үрядник тільки кліпав очима та разом з усіма аплодував і народнім пісням, і Шевченковому "Заповіту".

Ніколи раніше не бачив я батька таким: з презирливою посмішкою поглядав він на п'яне "високородіє". Було щось по-хlop'ячому пустотливе в погляді Миколи Віталійовича. Настрій його передавався всім — і хористам, і публіці. І коли хор наприкінці заспівав відому тоді пісню "Гей, до зброй" — її підхопила вся заля.

Добре пам'ятаю ще один концерт у Прилуках, в літньому театрі.

Старе дерев'яне приміщення більше скидалось на сарай. Про концерт тут довідалися за кілька днів до нашого приїзду і в день виступу вже не було жодного квитка, а з навколоишніх сіл все під'їздили та під'їздили селянські вози. Прибігає батька за лаштунки розпорядник:

— Що робити, Миколо Віталійовичу? В залі повно людей, а на вулиці селян багато. Приїхали пісень ваших послухати. Як іх прогнати — не знаю.

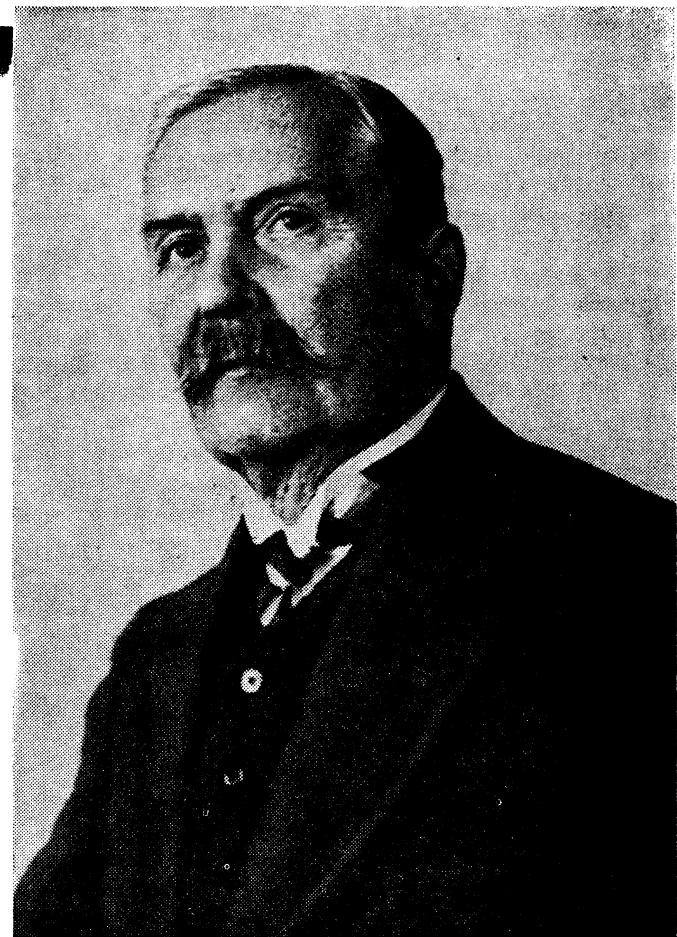
— Прогнати? — розгнівався Микола Віталійович. — Для кого ж тоді наш хор? Одчиняйте вікна, двері, хай всі слухають! Всі!

Скоро на підвіконнях, на дверях з'явилися квітчасті хустки, щасливі обличчя дівчат, парубків і літніх дядьків. Стало тихо і на майдані біля театру, де на возах сиділи сотні селян. Цю настороженутишу будили, рвали на шматки гнівні Шевченкові слова, грізна мелодія з "Івана Гуса".

"Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить..."

Ніколи раніше хор не співав так злагоджено, з таким натхненням.

Не раз пізніше батько із слізми на очах згадував цей концерт, як велике свято на своєму нелегкому тернистому шляху народнього композитора, невтомного пропагандиста народньої пісні і музики.

Микола Віталійович Лисенко.

У Китаєві

На початку літа ми рік-у-рік виїздили на дачу в Китаєво, поблизу Києва. Жили ми завжди у Івана Почепцьова, в будиночку, оточеному чудовим садом. Не знаю, чим то полонило Китаєво Миколу Віталійовича: чи розкішними садами, чи густо зеленими лісами, де він часто лишався сам на сам з природою на галявині, серед столітніх дубів, кучерявих берізок і кленів, слухаючи солов'їні арії та дуети. Може вабили його стрімкі Дніпрові кручі й близькість до Києва.

Пам'ятаю літературні й музичні вечори у Китаєві, куди слідом за нами приїздив із сім'єю М. Старицький — відомий український письменник і драматург, найближчий друг нашої сім'ї, товариш і побратим Миколи Лисенка з дитячих років. На цих вечорах часто бувала Олена Косач (Пчілка) — мати Лесі Українки. Приїздила і сама Леся. І тоді до пізньої ночі точилася розмови. Батько охоче "звітував" перед друзями, виконуючи свої нові твори, потім наставала черга Старицького. Леся називала такі вечори "змаганням музики і літератури".

То були незабутні вечори. І досі бачу низький дерев'яний ганок, великий стіл, застелений старовинною скатертю. Лямпа тьм'яно освітлює зосереджені обличчя, і все навколо, потопаючи в густій темряві, здається таємничим, фантастичним.

Особливо врізався в пам'ять один із таких вечорів влітку 1905 року. Батько весь день провів на своїй любимій галевині й повернувся додому пізно, коли всі вже зібралися на ганку. Гадали, що він приніс якісь особливі політичні новини і з нетерпінням чекали початку розповіді. Несподівано для всіх Микола Віталійович підійшов до піяніно, рвучко підняв кришку і вдарив по клявішах. Звуки все міцніли, росли, били на сполох. Ніколи раніше не чули ми нічого подібного. Спочатку й не розуміли, що саме грає батько. Та ось в мелодію вплелись слова:

Вічний революціонер,
Дух, що тіло рве до бою,
Рве на поступ, щастя й волю,
Він живе, він ще не вмер.

Так вперше був виконаний самим автором щойно створений ним знаменитий гімн "Вічний революціонер", на слова Великого Каменяра.

...Найбільше пам'ятні дні в Китаєві — дні великого ярмарку, який щороку збиралася тут у серпні. Тоді в Китаєві вирувало. Звідусіль стікалися тут селяни, сліпці, старці, монахи. Хто на ярмарок, хто до монастиря.

На майдані гомін — вигуки, крики торгівців, дівочий сміх, жалібна пісня сліпого лірника... Все зливалося в якусь дивну музику, складену найтalanovitishim композитором — самим життям.

Треба було бачити батька у ці дні. Він немов губка вбирав у себе всі звуки, годинами простоявав біля кобзарів і лірників, записував з їх слів і голосу думки, історичні пісні.

Микола Лисенко не раз запрошуває народніх співців, чиї пісні йому особливо подобались. Батько завжди щедро нагороджував своїх незвичайних гостей, а потім ще довго говорив про них, згадував різні епізоди з життя прославленого народнього кобзаря Вересая, з яким часто зустрічався в 70-их роках.

"Українські Гомери" — так любовно називав Микола Лисенко Вересая і його побратимів.

Харків. Найбільший будинок України — харківський "Будинок Державної Промисловості".

Ю. Март.

СЕРЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ ІНДУСТРІЇ — ХАРКІВ

Відцвіли заграви пожеж бурхливих років Хмельниччини, розвіявшись дим побоєвищ, замовкли козацькі гармати, мову єдино яких розуміють українські недруги.

І знову Придніпров'я застогнало в неволі, топтане копитами шляхетських та боярських коней. Непокірні одинцем, групами, а то й цілими селами кидають насиджені місця і мандрують на схід, на широкі ще вільні степи, колишні володіння своїх пращурів Сіверян. Українська людина ішла плугом заорати своє право на землі, які п'ять сторіч тому предки не втримали мечем і луком, українська людина йшла відискати загублене "Дике поле".

В 1638 р. загін з десяти козацьких сотень під проводом гетьмана Якова Остряниці колонізує білгородщину. Чотирнадцять років по ньому осадчий Кіндратів засновує Суми. Постає Зміїв, Богодухів, Старочудний, Вовчанськ, — це творилася і росла Слобідська Україна.

На переломі сімнадцятого сторіччя велика громада українських переселенців з правобережної України засновує колонію, що стала першою сторінкою довгої та багатої історії величного українського міста, яке носить ім'я свого першого засновника Івана Харка — місто Харків.

Завдяки вигідному розташуванню в межиріччі, всередині топографічної улоговини між воронізькою височиною та донецьким кряжем, що творило природні оборонні лінії захисту проти татарських нападів, поселення Харків швидко перетворюється на військове укріплення.

Перші двісті років не внесли особливих змін у історію розвитку поселення. Містечко, звичайно, росло, розвивалось, міняло обличчя, проте потрібно було аж струсу індустриальній революції сходу 70-их років дев'ятнадцятого сторіччя, щоб вивести Харків з летаргічного сну провінційного містечка, заставити його струсити порох захолустя і стати на гамірливий шлях комерційно-промислового розвитку, щоб сьогодні стати найбільшим, всебічно розвиненим індустриально-торговельним та культурним центром сьогоднішньої України.

Потрібно було аж розкріпачення, що звільнено хлопа не лише від панського канчuka, але й панського кондьюру, щоб до міст потяглися армії дешевих робочих рук. Це з одного боку. З другого боку орди "кузїх" поміщиків, зруйнованого дворянства та "пропалювачів життя" з грубими пачками "викупних" червінців також потяглися до міст, несучи потрібний місту капітал. Такий фортуний збіг дешевої робочої сили та пливко-

Пам'ятник Т. Шевченкові в харківському парку його імені.

го капіталу став могутнім стимулом розвитку міст, зокрема пестунів долі Харкова.

За п'ятдесят років другої половини 19-го століття місто зростає вшестеро, досягнувши ледве не чверть мільйона душ. Забудовується Рубанівка, Холодна гора, Новоселівка. Від колишньої посіlosti поміщика Квітки (одного з перших поселенців Харкова), так званої "Пустині Араві" залишається лише загадка — все це стає суцільним містом.

Швидкими темпами зростає промисловість. Коли на початку 18-го століття Харків мав лише одну маленьку фабричку та пару десятків півкустарних виробництв, то в кінці століття тут начислялось понад тисячу великих підприємств, де працювало понад шістнадцять тисяч робітників. Таких темпів розвитку не знало жадне інше місто.

Нервова сітка залізниць, цього головного прямотору прогресу 19-го століття, густим павутинням обсновує Харків, протягнувшись свої стальні тщупальці аж до Києва (1873 р.), до Севастополя (1869 р.), до Микитівки та Лозової (1873 р.), до Ростова (1875 р.), до Вовчанська (1899 р.).

Розташований на перехресті доріг з вугільно-металургійного Донбасу, сонячно-виноградного Криму, золото-хлібного Придніпров'я та вічно не-нажерливої Москви, своїм нечуванім ростом перевергнувши повільний ріст українського капіталізму, не кажучи про ріст свідомо національних сил, Харків став дволиким Янусом, з оком на Київ та Москву. Росли два Харкови, — Харків чужий, ворожий, царсько-паразитарний, большевицько-агентурний, російсько-міщанський, Харків лише як ворота визиску українських багатств, ворота до українського вугілля, українського хліба, українського сала, і Харків-трудівник, українсько-революційний романтик, творець українських культурно-наукових надбань, кузня, де кувалась і кується нова кляса українського робітництва, кляса української технократії, творця і господаря нових часів, Харків Сковороди, Квітки, Кропивницького, Макаренка, Курбаса, Самокиша.

Про чужий, ворожий Харків говорить зденационалізоване міщанство, говорять багатирчукi, міхайлови. Український Харків сьогодні не має слова. Його не чути, і саме про цей Харків мое скромне слово, бо саме цей незламний український Харків був і залишиться творчим, прогресивним.

Саме цей Харків болів за добробут своїх людей, це він сміливістю думки, глибиною розуму, вкладом мільйонів робочих годин запалив сталеварні, протягнув півтори тисячі кілометрів дротів, замостив та заасфальтував сотні кілометрів вулиць, проклав пів тисячі кілометрів трамвайніх рейок, пів тисячі кілометрів водопроводу, сто кілометрів газопроводу, стягнув дев'ятнадцятьма мостами береги Лопані, Уди та Харкова, розбив та озеленив майже чотири тисячі гектарів парків, бульварів, скверів. Саме цей геніяльно творчий Харків наперекір усім тупоголовим хабарницьким градоначальникам, розбюрократизованим "товаришам із партівітками", наперекір артемам і затонським, чубарям, любченкам та петровським, Харків український ріc, жив і творив.

Цей Харків — це Петро Ярославський, перший український архітектор, що запровадив планування міста, склав грандіозний план розбудови міста і

ПЕРША В КАНАДІ КРАМНИЦЯ МЕБЛІВ НОВОПРИВУЛИХ УКРАЇНЦІВ

ROCHESTER FURNITURE COMPANY

423 College St., Toronto. Ont. — Tel.: EM-4-1434

100% гарантія всього товару, або зворот коштів.

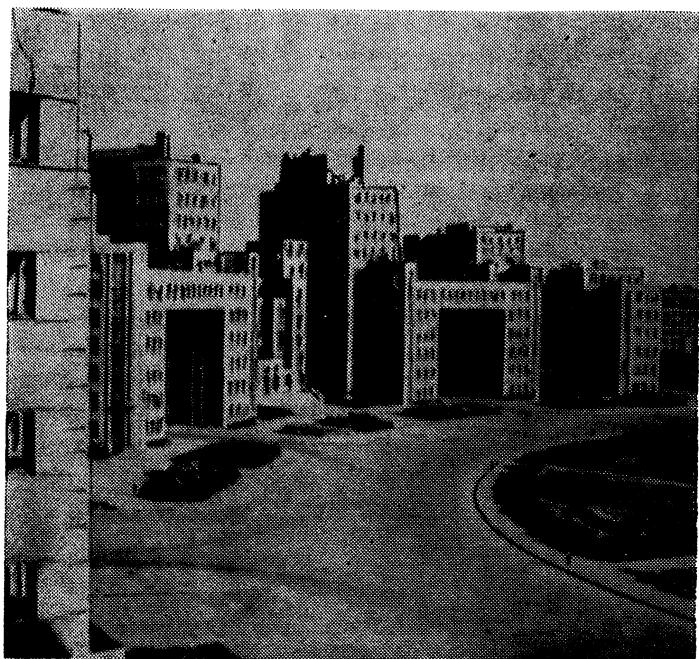
Машини до прання марки "CONNOR" ізольовані й задержують температуру протягом 12-ти годин.

Ці гарантовані на 4 роки машини ми даємо на пробу до 30-ти днів.

Готові до послуг власники крамници:

М. ГЕРУС

Н. ДЕЙНЕГА

"Будинок Проектів", спалений у 1941 р.

в міру своїх спроможностей змагався за проведення цього пляну в життя, забагачуючи місто величною спорудою Присутственных Місць, першими кам'яними мостами через Лопань та Харків, будинком першої гімназії (нині будинок Індустриального Технікуму) та багатьма іншими.

Цей Харків — це Андрій Тон, що створює будинок Першого Харківського Театру (нині театр ім. Шевченка), дзвіницю Успенського собору, Інститут благородних дівиць та інші, це видатний архітектор Бекетов, який спорудив декілька десятків будинків, що їх можна вважати шедевром будівництва на той час (бібліотека ім. Короленка, будинок Вчених та багато інших).

Цей Харків — це неоцінений вклад архітектора Жукова, творця чисто українського стилю в будівництві з його величною спорудою школи живопису та малювання (нині Художнього Інституту). Це імена Костенка, Троценка, Покорного в архітектурі, Потебні, Бекетова в науці, Садовського, Саксаганського, Паторжинського, Козловського, Курбаса, Гайдай, щоб згадати лише декого в театральному житті, Лебединця, Гайдамаки, Козинецького, Штогаренка в музиці, Макаренка в педагогіці, не кажучи про цілу плеяду українських письменників, поетів, імена яких усім відомі. Буревій, Влизько, Косинка — всі вони жили і творили для українського Харкова, для цілої України.

В роках 1926-30 Харків збагатився рядом вдалих споруд, виконаних видатними українськими архітекторами, які наперекір офіційно приписаній коробчаній архітектурі зуміли зберегти і втілити у своїх творах найкращі досягнення класичної та української архітектури.

Так, С. М. Кравець створив найбільший на той час в цілому ССР будинок Державної Промисловості, що не зважаючи на свою грандіоз-

ність та монументальність, має у собі деликатну пластичність та легкість форм.

Останньо, за проектом Волошина та Лимаря, закінчено Південний вокзал, який з повним правом вважається найкраще впорядкованим і найбільшим на цілому сході. Це в архітектурі. В індустрії українські промисловці, інженери, техніки, робітники, часто-густо працюючи в нелюдських умовах, приниженні національно, упослідженні соціально, жертвово віддавали свій розум, енергію і силу своїх м'язів своєму місту.

Це вони створили заводи турбін, варстатного будівництва, поліграфічних машин, тракторний завод, завод сільсько-господарських машин, підшипниковий завод, заводи агрегатних варстатів, тепловозів, електротурбінний та багато інших заводів і фабрик, що випускають сотні видів продукції від гіганських турбін, прокатних станків, блюмінгів, крокуючих ескаваторів до мікроскопічних радіолямп та складних електронних пристладів.

Це український Харків дав турбіни Каховці — та чи тільки Каховці? А Сибір з Ангарами та Іртишами, а Китай, а Індія... Це Харків виготовляє усе електро-обладнання для найбільшого металургійного комбінату в Азії — в Індії. Звичайно, все це сьогодні йде на рахунок "старшого брата", на його забагачення — і матеріально, і престижево. Але це сьогодні. Влада приходить і падає, але набуте вміння не вмирає ніколи. Це вміння творить національну гордість, національну окремішність, творить саму націю. Без посідання цього вміння у всіх ділянках державного господарства жодна нація немислима, а сьогодні це вміння Україна посідає, і посідає нарівні з передовими європейськими народами. Левина доля заслуг у цьому припадає промисловому серцю України — ХАРКОВУ. Цим Харковом ми можемо і мусимо пишатися.

Але не лише як промислово-комерційний центр славний Харків. Не менш важливим є він і як науково-культурний центр, конкуруючий з столичним Києвом.

Уже в першій половині 18-го сторіччя місто набуло значення великого культурного центру, і то не тільки України, але й усього прикордоння

Головний залізничний двірець, відбудований 1952 року на місці зруйнованого в 1941 р.

Росії та Кавказу. Цей вплив зростає з відкриттям Харківського Колегіуму при Покровському монастирі. Ця школа відіграла величезну роль в розвитку цілої Слобідської України, будучи єдиним вогнищем просвіти й культури. Досить згадати, що в складі викладачів був видатний філософ-гуманіст Григорій Савич Сковорода.

З відкриттям першого в Україні Харківського Університету в 1805 році, місто створило цілу епоху, давши українській людині найсильнішу зброю — знання. За сто п'ятдесяти років безупинної праці університет вніс неоцінений вклад в українську та світову науку, виховавши цілу плеяду видатних учених, імена яких стали гордістю не лише українського народу, але й цілого світу. Тут вчилися і працювали такі велитні науки як фізіолог І. І. Мечніков, відомий математик М. В. Острогорський, славний історик М. І. Костомаров та інші.

З викладачів досить згадати загальновідомі імена О. О. Потебні, Д. І. Бакалія, видатного хеміка М. М. Бекетова.

Насьогодні в університеті навчається коло шести тисяч студентів. На шестидесятках катедрах працює понад триста професорів, доцентів та лекторів.

Університет має велику наукову технічну базу, науково-дослідні інститути хемії та біології, ботанічний сад, астрономічну обсерваторію, центральну бібліотеку.

При університеті були засновані наукові товариства, відкриті професійні школи, як комерційна, технічно-залізнична, живопису й мальарства та інші, що дали сотні висококваліфікованих спеціалістів.

З перших років існування університету почала працю при ньому перша міська друкарня, що лише за перших 10 років свого існування випустила 70 видань різних книг для народу. Тут же в 1816 р. вийшов перший "Український Вісник". Пізніше з'явився "Український журнал", "Молодь" та інші, у яких друкувались твори батьків українства Квітки-Основ'яненка, Боровиковського, Глібова, Гребінки та генія українського пробудження Шевченка.

З карколомним ростом капіталізму, що призвів до великого зосередження не лише промислових підприємств, але й цілого рою торговельних контор, страхових компаній, представництв, банків, великих банків та цілих монополістичних об'єднань як "Продвугілля", "Продамет" та цілий ряд інших, зросла потреба високоосвіченого фахового персоналу. Щоб в якісь мірі задовольнити попит на інженерно-технічних працівників, у Харкові засновується Технологічний Інститут, перша вища технічна школа в Україні. Будівництво інституту тривало цілих десять років і закінчилось в 1885 році. Ця перша вища технічна школа відіграла небуденну роль у розвитку не лише технічної думки і підготовки інженерно-технічних кадрів, але й в цілій українській історії, давши левиний вклад у піднесення України в ряди індустріальних країн світу.

**Харківський тракторний завод.
Складання садово-городнього трактора.**

Сьогодні, як Харківський Технологічний Інститут, школа має 12 факультетів, на яких вісім тисяч студентів вивчають тридцять різних спеціальностей інженерного мистецтва.

Поруч існує Сільсько-Господарський Інститут, Авіаційний, Гірничий, Медичний, в яких разом навчається понад шістдесят тисяч студентів (включно з позаочними студентами).

Тридцять вісім харківських технікумів підготовляють інших тридцять дві тисячі висококваліфікованих працівників.

Впарі з розвитком науки, друкованого слова та літератури, росло і розвивалось театральне мистецтво, і можливо найбільший вклад у розвиток театру вклав письменник-драматург та режисер Квітка-Основ'яненко. Він був першим засновником театру і першим його директором на протязі цілої декади.

На сцені цього театру вирости такі мистці як Щепкин, перший виконавець Возного в Наталці Полтавці, славний артист Соленяк, близкучий виконавець цілого ряду ролей українського репертуару. В цьому театрі творили й працювали кори-

феї української сцени, незабутня чвірка Кропивницького, Садовського, Саксаганського та Занковецької.

Провідним театром міста сьогодні є Державний Академічний Український Театр імені Шевченка, продовжувач славних традицій українського класичного мистецтва. Тут починали свій шлях як мистці сцени І. Козловський, І. Паторжинський, М. Литвиненко-Вольгемут, З. Гайдай, Б. Гміря, М. Крушельницький, Й. Гірняк.

Крім драматичного театру, Харків пишається Державним Академічним театром опери й балету імені Лисенка. Це був перший оперний театр в Україні, заснований в 1925 році. За тридцятиліття свого існування театр здійснив понад сто п'ятдесят постановок. В цьому театрі працювали і працюють відомі співаки Д. Козинець, П. Скоробогатський, Ольга Виноградова, з молодшого покоління О. Оголівець, М. Боровий, Є. Червонюк та багато інших.

З театром співпрацюють харківські композитори проф. А. Лебединець, П. Гайдамака та інші.

Широкою популярністю користуються філармонія, хорова капела, симфонічна оркестра, театр музичної комедії, цирк, естрада та ляльковий театр для дітей.

Тут же в Харкові є найбільший в Україні музей образотворчого мистецтва та багатий історичний музей імені Сковороди.

Славне місто Харків. І це місто — невільниче, місто в покорі, місто в рабстві, місто у наморднику партійних посіпак, насланих з Іванівських, Свердловських та інших "ісконно русских" областей, партійних губернаторів, для яких щастя й добробут міста не тільки чужі, але й саме слово Україна вороже..

Величний Харків навіть у своєму безправ'ї, навіть безмовний, голодний, обдертій і виснажений, Харків пасинок у всеросійському чорному царстві, величний, бо Харків знає, що кожну ніч зміняє ясний ранок, холодну зиму дзвінка весна. Гряде й українська весна, і всенародня повінь очистить славне місто Харків від ворожого намулу, призвиною піснею заспівають українські заводи, усміхнуться вулиці, вільно зітхнуть харків'яни, утішиться місто — народиться новий Харків, гордий, вільний, щасливий, — вільне місто і вільні люди.

А сьогодні Харків ще в передранішньому страху радості і туги, неначе мати, що чекає зустріти в болях нове життя. Небо ще темне, але перші предвісники золотого ранку вже грають, — незабаром ранок гріде.

"Будівництво Української Держави... вимагає прозорливості майбутнього..., а найпаче систематичної, невтомної так званої "чорної" праці..."

С. Петлюра.

A. ВІРНИЙ

Б. СПІНОЗА та І. МАЗЕПА

Мабуть кожний, хто побачить ці два імені побіч, буде здивований. Воно й справді дивно. Що може бути спільногоміж знаменитим жидівським філософом 16-го ст. й гетьманом України 17-го, початку 18-го ст.? Проте — доля іх надзвичайно схожа: одного прокляли свої таки релігійні ватажки — талмудисти, а другого — москвина на чолі з Петром I, а також і свої єпископи, хоч і примушенні до того.

Щоб не збільшувати статті, не писатиму про заслуги того й другого: першого перед усім світом, а другого перед своїм народом. Переїду зразу до тих страшних речей, що сталися з цими двома неабиякими постатями. Про першого матріял взято з "Історії філософії в біографіях" — Люїса (Lewes), "Життя Спінози" — Поллока і "Євреї" — проф. І. К. Госмера (Hosmer).

Б. Спіноза мав приятеля, жидівського рабина, під керівництвом якого студіював талмуд (жидівська книга законів, що замінила їм Біблію). Згодом Спіноза побачив, що талмудське вчення несправедливе і почав сперечатись. Про це довідався Синедріон, що в той час мав своїм осідком Голляндію. Спіноза був тоді ще бідним і не дуже відомим; отож, щоб змусити його замовінну з своєю критикою, йому запропонували 1.000 гульденів. Він також мусів би хоч іноді ходити в синагогу. Але Б. Спіноза з презирством відкинув цю шахрайську пропозицію і почав працювати над шліфуванням лінз. Він був виключений з громади, а пізніше виконано ритуал прокляття, що його описують так:

— "В кінці-кінців настав день виключення. Зібралась величезна юрба, щоб узяти участь в цьому темному, страшному обряді. Почали з того, що мовчки, з великою повагою запалили належне число чорних свічок і відкрили Скинію Заповіту, де переховуються книги Мойсеєвого заповіту. Цим шляхом в уяві віруючих зробили підготовлення до майбутнього страховоща. Верховний (головний) рабин (раніш приятель, а тепер заклятий ворог Б. Спінози) повинен був здійснити постанову Синедріону. Б. Спіноза стояв, повний скорботи, але непerekонаний, а народ напружено дивився на нього. Вгорі, на хорах, кантор голосно співав сумні слова прокляття. Час-від-часу в цей виспів проклять вривались дики звуки труби. В одну мить чорні свічки перевернулися і віск з них крапля по краплі почав падати у великий посуд з кров'ю.

Після цього була прочитана кінцева формула прокляття: —

"Іменем Ангелів і Святих виганяємо й проклинаємо тебе, Борух Спіноза, за згодою старійших і всього святого загалу, перед лицем оцих священих книг. Силою 613 заповідей, які в них записані; проклинаємо тебе іменем Ісуса Навіна, що прокляв Ерихон, прокляттям, яким Єлісей проклинав дітей і всіма прокляттями, що записані в законі. Нехай ти будеш проклятий уденъ і вночи,

у сні і в бдінні, при вході й при виході. Нехай Господь не простить тобі. Нехай загоряться проти цього чоловіка гнів і пімста Господні й нехай спадуть на нього всі прокляття, які написані в книзі закону. Хай Господь знищить його ім'я під сонцем і згонить його з усіх колін Ізраїлевих за його зухвалство, всіма прокляттями неба, написаними в законі... Ми ж наказуємо, щоб ніхто не говорив з ним усно чи писемно. Хай не буде йому ніякої допомоги, хай не живе з ним ніхто під одним дахом; хай до нього ніхто не наближається ближче, як на чотири кроки, і ніхто хай не читає, щоб б він не написав".

Коли замовкли ці страшні слова, всі свічки занурили в кров; пролунав голос побожного жаху, і прокляття прокричали всі присутні. В пітьмі, що наступила після занурення свічок у кров, всі сказали — "амінь", стверджуючи таким чином святість прокляття.

Останніми часами культурна верства жидів з гордістю виставляє Б. Спінозу, як свого: говорять і пишуть про нього, як про великого філософа.

Наши богослови зачислюють Спінозу до пантеїстів (пантеїзм єднає Бога з природою), але цьому можна заперечити. Він визнає Бога, як істоту, називаючи його "безконечним УМОМ з безконечністю атрибутів", що надзвичайно справедливо.

**
*

Прокляття Гетьмана України — Івана Мазепи відбулось майже в тих самих рисах і обставинах, що й Б. Спінози. Тільки тут діяли не жиди, а християни, і відбувалось це не в синагозі, а в православній церкві: Про це читаемо в журналі "Кievская Старина" за грудень 1884 р., на стр. 658 й далі таке:

— "Років 10-15 назад за літургією в 1-шу неділю величного посту в кожному катедральному соборі можна було ще почути протодиякона, що громовим голосом промовляв такі слова: "Глаголющим, яко цари возводяться на престол не по особому благовolenію Божію, и тако дерзающим на бунт и измену, аки Гришке Отрепьеву и Ивану Мазепе и прочим подобным — анафема".

Обряд прокляття І. Мазепи, як і других, винних у "зраді", має свій початок від Петра I, і його ж розпорядженням внесений в церковний "чин православія". Чин православія, як відомо, був спрямований за давніх часів, коли ще ми й не були християнами, проти іконоборців та інших еретиків. А тепер за наказом царя, який сам був майже безбожник, все це було пристосовано до ритуалу над його противниками.

Коли в постій над Десною стало відомо, що Мазепа з'єднався з Карлом XII проти Петра, зразу ж спеціальними маніфестами й грамотами було скликане високе духовенство та козацька старшина в м. Глухів. Тут на гетьмана було обрано Скоропадського, а Мазепу вирішено проклясти. Для цього з Києва привезли митрополита Йоасафа Кроховського, а з Переяслава єпископа Захарія Корниловича. Про митрополита вже було донесено цареві, начебто й він заодно з І. Мазепою. Таким чином він був на підозрінні й повинен був

реабілітувати себе тим, що перший висловить прокляття гетьманові.

Хто придумав цей ритуал прокляття, остаточно не відомо, але можна здогадуватись, що це було зроблено Феофаном Прокоповичем, який "воспевав Петра I-го. Его сочинения о торжественной встрече полтавскому победителю, Политиколенная апостолия, М. 1709 г. и др. говорят о нем сами. Даже составил службу "О Полтавской победе". ("Русская Старина", за январь, 1886 г., стр. 19). Таким чином, кто будет читать в "Киевской Старине" на стр. 659 зауважу, что згаданий у Г. Конисского Ф. Прокопович с анахронизмом, той не повинен брати на віру цієї зауважи, бо всі інші історичні дані свідчать про те, що Ф. Прокопович добре попрацював для Петра.

Ритуал анатеми на гетьмана Мазепу відбувся так:

"По закінченні виборів і затвердженні гетьмана (Скоропадського), відкрилось там же, в Глухові, нове явище, до того ще на Україні не бувале, явище страшне, назване "сопутницею Мазепі в пекло". Частина українського духовенства й духовенство московське, спешіально зібране в Глухів на так званий "поместний собор", в 9 день того ж листопада (1709 р.) піддало Мазепу вічному прокляттю. "Мрачное торжество сие совершалось в Николаевской каменной церкви", в присутності царя при численному зібранні чиновників і народу. Духовенство й клерики були в чорному одязу і всі з свічками чорного кольору (точнісінько, як в ритуалі Спінози). Портрет Мазепи, що перед тим висів серед міста на шибениці, був тягнутий через місто катами й так втягнутий у церкву. Духовенство обстутило його, відспівало й відчитало деякі твори зі св. Письма, після чого кілька разів всі духовники проговорили: — "Нехай буде такий то Мазепа проклятий". Після цього перевернули на портрет, що лежав на підлозі, свої чорні свічки. Клерики, повторюючи той самий спів, і собі повертали свічки вогнем униз на портрет гетьмана. "Начальствующій єпископ (себто митрополит І. Кроховський. Прим. мої — А. В.) ударили при том концом жезла своєго в грудь портрета, с изречением: "анафема". Після цього поволікли портрет з церкви зі співом: "Днесъ Іуда оставляет Учителя и пріемлет діавола" ... (спів зі "Страстей Господніх", що бувають у Великий Четвер, перед Великоднем). Цим все скінчилось.

В той же день, за наказом Петра, страшна анатема була виголошена Мазепі Стефаном Яворським у Москві, в Успенському соборі, а потім по всіх містах імперії. Після цього прокляття Мазепи було внесено в церковний "чин православія", який продовжувався майже до половини 19-го століття, коли був скасований Синодом, "как дійствіе, утративше даже исторіческий смисл, никому и ничему ни для чего не нужный".

По словам того ж журналу, все це було "поражаюче протиріччя: кожноденно, цілими роками, в багаточисельних храмах, побудованих Мазепою, церква молилася за нього, як СОЗДАТЕЛЯ святого

Проф. І. ГОНЧАРЕНКО

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ

(Закінчення з попереднього числа)

Про те, що патріотичні почування Куліша були керівними впродовж усього життя, я вже згадував нераз. Але є в нього особливо сильні вияви патріотизму в листах до приятелів. "У мене заболіло серце за нашу Україну. Яка бідна сторона! Вона могла б бути покрита рожами, але ростуть у ній одні будяки. Як відновити підупалі у неї моральні сили, коли не дозволяють існувати жадному письменникові? Шевченко гине в засланні, я повинен залишити великі справи... і ставати журнальним поденщиком"¹¹).

Його біограф В. Шенрок зазначає: "Пляни один за другим, все більші й сміливіші, виникали в його голові й змінювались, але всі вони при всій іх розмаїтості мали одну незмінну рису — всі були так чи так пов'язані з дорогою Україною. Кожна праця здавалась йому пильною й не-відкладною потребою його батьківщини, і вінуважав себе покликаним у міру своїх сил допомагати у виконанні її історичних завдань"¹².

храму цього, а один раз у рік цією ж самою церквою він проклінався навіки. Випадково це простириччя було зауважене царем Миколою I під час одного його приїзду у Київ. Він прийшов у воєнний собор, відстояв Службу Божу і, вже виходячи, поглянув навколо на чудову архітектуру, та й спитав настоятеля собору:

- "Ким побудована ця церква?"
- "Мазепою", — боязко відповів той, аж слова завмерли в нього на устах.
- "Що ж, ви молитесь за нього? — запитав знову цар.
- "Молимось, коли по уставу церкви проголошуємо: "о создателех и благотворителех свято-го храма сего"..."
- "Моліться, моліться" ... — промовив Микола І-ий і хутко вийшов.

Можливо, що цей випадок і був причиною скасування синодом анатеми на гетьмана Мазепу в пізніші часи.

Християни повинні б знати такі слова із св. Письма: — "Як горобець стрепенеться, як ластівка відлетить, так незаслужене прокляття не збудеться". (Притчі Солом. 26:2).

В інших перекладах навіть говориться, що такі незаслужені прокляття повертаються на голови проклинаючих.

Чи революція не пімстилась на тих, що прогнили, бодай хоч і на їх нащадках? Безумовно.

Тяжкий життєвий шлях всіх небудених людей. А Борух Спіноза і гетьман Іван Мазепа, безумовно, були людьми небуденими.

Той же патріотизм бачимо і в цих віршованих рядках:

"Святе слово — рідна мати,
Єсть іще свяตіння —
Вища, Богові миліша —
Рідна Україна".

("Святыня" із збірки "Досвітки").

Або: "В Малоросії я не можу прожити й одного місяця з задоволенням: скільки там відбувається мерзотного. Чи то пригнічують кого, чи хто сам гнітить і негідник — все це мої брати: негідне в людині обурює мене там сильніше, чим деінде".

В своїй любові до України Куліш нераз доходив до крайностей. Він навіть з упередженням ставився до свого знайомого росіянина Плетньова тільки тому, що той не знатав "малоросійського язика" й не виявляв такого захоплення Україною, яким жив сам Куліш. Він уважав, що таке захоплення його батьківщиною було обов'язкове для всіх порядних людей. Або такий випадок. Мати Олександри Білозерської (дружини Куліша) спочатку відмовила йому. Після цього якийсь час він перебував у Петербурзі і часто бував у Плетньова. Йому сподобалась його дочка Ольга. Він так прив'язався до неї, що не відомо, чим би це скінчилось, якби одного разу, розмовившись з нею про українські думи, він не сказав між іншим: "Ось і ви з часом виучитеся по-українськи". Вона ж відповіла: "Ніколи". І оце одно слово зразу ж відворожило його. Ця постава Куліша до чужинки, яка не поділяла його почувань до його народу і його батьківщини, повинна бути дорого-вказом для сучасної нашої молоді, особливо в умовах еміграції.

КОНФЛІКТ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ.

Нешастлива була доля Куліша як за його життя, так і після смерті. Людина, яка віддала увесь свій небудений хист і всю довголітню працю на добро свого народу, не мала признання з боку сучасного йому громадянства, навпаки, була засуджена, і тінь того засудження сягає аж по наші дні. Основною причиною засуду Куліша була його відмінна від загально-прийнятої тоді оцінка тогочасного становища України як нації, а звідси й розходження щодо шляхів визвольної боротьби. При цьому непогамованість Куліша, його здатність "перехвачувати через край" поглиблювали атмосферу непорозумінь. "З нього був великий майстер дратувати українську громадську думку", каже М. Зеров. Сучасна Кулішеві громадськість розуміла українську справу крізь рожеві окуляри запізнілої романтики. Ми знаємо, що й Куліш спочатку поділяв ці погляди. Але серйозне

вивчення справи й спостережливість над життям підказали йому інші, тверезі думки, які суперечили ідеалізованим уявленням минувшини, зокрема козацької доби. І Куліш розходитьсь навіть із близькими своїми приятелями. "Двадцять років я діяв у так званих національних інтересах — і яких же наслідків досягнув! Тепер обмежуюсь просто науковою, простим вивченням того, що було в старовину, а як використає нове покоління мої літературні праці — це його діло... Ми є нація в розумінні етнографічному, а не політичному. Розмови про окремішність України походять від людей, які найменше працюють над мовою й історією цієї проблематичної країни.. Ці розмови лякають уяву впливових людей, які не знають України і тому готують проти нас силу, боротися з якою ми не маємо жадних засобів... Що торкається України, то навіть при розпаді Росії я не бачу для неї іншої долі, як стати гральним м'ячем для сусідніх націй. Зовсім інша справа, коли б ми **єдиними устами і єдиним серцем** працювали над збудженням громадсько-національної свідомості в Україні і поступались один другому в тому, що дороже для нашого самолюбства, але шкідливе для справи"¹⁸⁾.

Отже ідеалізація минувшини є жадною підставою для реальної політики, а україnofili — безпредметні мрійники. На думку Куліша, слід проробити попередню й велику роботу усвідомлення мас, піднести їх культуру, а тоді вже братись за реальну політичну боротьбу за державність. На себе й на свою добу він дивився як на осередок, зворотний пункт української історії, як на "час оновлення нації". В листі до дружини 30. III. 57 р. він писав: "Сили общественої немає. Дика ще наша сторона". Вінуважав себе піонером з важкою сокирою, якому належало розбивати вікову байдужість громадську й творити громадську опінію. "Від перших років своєї діяльності він зізнав, що для того, щоб створити громадську думку, проти українського денационалізованого суспільства треба йти", каже В. Петров. І на співпрацю з російським урядом у Варшаві, за яку його так картала українська громадськість, він пішов з одного боку, щоб поправити свій матеріальний стан, а головне плекав надію заслужити довір'я уряду й добути в нього дозвіл на видання соціального журналу, який служив би українським інтересам. "Українське питання в загоні, і тому ми з Костомаровим хочемо заснувати журнал всеросійський, але в якому буде й питання українське", писав він до дружини. "Я не падаю духом ніскільки і працюю для майбутнього в публічній бібліотеці. Рано чи пізно мені прийдеться бути редактором журналу, і тоді мої виписки пригодяться. Не вічно ж буде сваволити цензура".

Як ми знаємо, ці надії на журнал не справдилися, уряд по-старому Кулішеві не довіряв, а конфлікт з громадськістю залишився. І так кидається Куліш на всі боки від росіян до поляків, а навіть і турків, бажаючи знайти якесь зрозуміння для української справи у сусідів. Пам'ятником цього являється його "Крашанка русинам і полякам на Великден 1882 р." Цікаве присвячення цієї "Кра-

шанки": "Бідолашний автор, стоячи між Сциллою і Харибою, благоговійно присвячує слободженим од нашої великої туги мученикам чоловіколюбства Т. Шевченкові і А. Міцкевичеві". Але зрештою приходить до висновку:

"Шукав я правди по світах широких,
Коло престолів золотих, високих,
Ta бачу, школа її шукати,
Окрім своєї взброєної хати".

П. Куліш нагадує нам другого такого ж нетомного й відданого працівника своєму народові Івана Франка. Обидва вони були вище своїх сучасників, тому шукали власних шляхів розвитку свого народу, щоб не плентатись у хвості чи то Москви, чи Варшави. При цьому попадали в гострий конфлікт із громадськістю, яка не розуміла їх. Протиставляючи Куліша його сучасникам, можемо сказати словами Франка:

"Ти, брате, любиш Русь,
Як хліб і кусень сала,
Я ж гавкаю раз-в-раз,
Щоби вона не спала...
Бо твій патріотизм —
Празнична одежина,
А мій — то труд тяжкий,
Гарячка невдергима.
Ти любиш в ній князів,
Гетьмання-панування,
Мене ж болить її
Відвічнеє страждання"...

І коли І. Франко пізніше був оправданий і визнаний як великий патріот, над Кулішем ще сьогодні тяжить його нещаслива доля.

Кулішеві часто закидають ніби його зраду рідному народові в словах "народе без пуття, без чести, без закону". Ці слова взяті із вірша "До Тараса за річку Ахерон" із збірки "Дзвін" (1893 р.).

"Недоспів твій доспівую, мій брате...
Насліддя дороге, клейнодами багате,
Лишів єси мені в твоїй трицятострунній,
В твоїй поезії високій, многодумній,
Дуброві запашній, широкошумній.
Тарас! Попроси там Аполлона,
Нехай зупинить він легкий каюк Харрона,
Щоб довго не возив на той бік Ахерона
Народу без пуття, без чести і закона,
Що з вовчого на світ приходить лона"...

На якій підставі оці означення "без пуття, без чести і закона" прикладати до всього народу в цілості? Це ж ясно, що Куліш стосував їх до упривілейованої верстви українського народу, до денационалізованих панів. Це той Куліш, який уважав народ "джерелом вічного й універсального, джерелом доброго, широго й розумного".

А чи не такої думки був і Шевченко, називаючи тих же панів виключно з гетьманами "гряззю Москви, варшавським сміттям"?

Засуджують іще Куліша за його ніби негативне ставлення до Шевченка. Насправді це не так. М. Зеров, досліджуючи поетичну творчість

Куліша, стверджує, що Куліш боровся проти могутнього впливу Шевченкової музи на своїх сучасників, щоб так відстоюти свою індивідуальність. В розпалі цієї боротьби іноді "перехвачував через край", бо це ж "гарячий" Куліш. Насправді ж він розумів і високо цінив Шевченка і ніхто, як він, "прислужився до апoteози" Шевченка, за словами того ж Зерова. В поезії "Брату Тарасові на той світ" пише:

"Різно, діти, різно
В світі пробували,
Та єдину душу
У двох вони мали.
Різно, діти, різно
По світу блудили,
Та на одно діло
Душу положили".

Як Костомаров і інші з бувших братчиків, так і Куліш не переписувався з Шевченком під час його заслання. І це зрозуміло. Але він не забував за свого побратима і організовував грошові збірки чи продаж пейзажів з часу заслання і тим допомагав йому. При цьому вживав заходів, щоб ці пам'ятки неволі Шевченка залишились в українських руках. "Хотілось мені, щоб спомини про твою святу для нас неволю були не в чужих, а в рідних руках, і чого бажав, те Господь і помог мені вчинити".

Але, як я вже зазначав, Куліш не хотів і не міг бути тільки звеличальником Шевченка. Він критично ставиться до його творчості і тому не радить друкувати повістей російською мовою. "Не хапайся, братику, друкувати московських повістей. Ні грошей, ні слави за них не добудеш".

На думку Кулішеву, твори Шевченка належать не тільки йому, вони належать Україні й вічності. Вони — громадське діло, діло всього народу, здобуток нації, а тому й він, Куліш, не тільки має право втрутатись і вимагати, але й по-

винен радити, "рішучі поради давати, вказувати поправки й зазначати переробки". В листі до В. Тарнавського 6. 6. 1856 р. він пише: "Закінчу ж мій коротенький лист потішною звісткою, що єсть певна надія визволити з неволі нашого Перебенду... Отоді б то в нас на Україні зійшло серед ночі сонце". А в другому листі з 1. XI. 57 р.: "Читав я й одну поемку, которую написав він, почувши волю. Не ослаб, а окріпнув в йому дух. Великий він поет, воїстину! Се в нас найбільший поет на всій слов'янщині".

I, нарешті, знаємо надгробне слово Куліша над могилою Шевченка в Каневі: "Наш єси, поете, а ми народ твій і духом твоїм дихатимемо во віки і віki".

Неоцінімі заслуги Куліша в справі національного самопізнання, а тому чільне місце належить йому в національній педагогіці. Тут він стоїть в одному ряду з Сковородою, Шевченком і Франком. Це є величні нашого народу, які дали найбільший вклад до пізнання національної суті українського народу. У Куліша є свої помилки, іх треба знати й критично до них ставитись, але при цьому слід пам'ятати ті політичні й суспільні умови, в яких він жив і працював. Ті умови спотворили нам не одного тільки Куліша. Вони примушували глибоко ховати справжні думки, маскувати їх хитро-мудро у якісі невинні форми і з таким трудом, часто з недомовками, доводити своїм людям. В інших умовах, у своїй демократичній вільній державі інакше виявив би себе Куліш, як і інші наші значні люди. На повний голос промовили б вони до свого народу і багато більше дали б йому.

¹¹⁾ За В. Петровим, там же стр. 269.

¹²⁾ Київська Старина. Т. 72-73. 1901 р.

¹³⁾ Лист до Н. Д. Білозерського.

Ганна Черінь

Національна проблема

В саду, під гілками каштана,
Сиділа раз вродлива панна:
Голівка руса, кругла спинка,
Коса ж — так мало не до ніг.
Здригнулось серце: "Українка!"
І вже я втриматись не зміг.
Ану ж бо, зараз розпізнаю!
І я присів на лаві скраю,
Та раптом панночка (о, Боги!!!)
Немов мені вstromила ніж:
Задерла на перечку ноги!
(Бо так їй, бач, було "зручніш").
Мене вхопила лихоманка:
Тъху! Тъху! Та ж це американка!

Ta враз, квітчастої спідниці
З перечок скинувші хвости,
Вона дісталася з торби спіци
І заходилася щось плести
(Штанці дитячі чи панчохи, —
Не розбираюсь в тім ні трохи).
"Німкеня!... Ось хто ти, сусідко!...
Ну що ж, піду я, куди видко"....
Проте, не як касирка в касі
Сидить вона, не знявши брів,
Очиці ж — як в панунці Касі,
Що в Кракові колись я стрів,
"Дурна ж ти, голова, як пляшка:

Вона ж бо — викапана ляшка!"
На блюзку глянув — взір із дому...
Знов серце тъхнуло мое:
Хто ж ця красуня не відома,
Принаймні — хоч кого вдає?...
Крутитись почала вже панна,
("Ага! Помітила вже й ти!...")
Моя година безталання:
Сидіть не можу — я шкодя йти.
І я спітався у сусідки:
"Хто Ви така і родом звідки,
З яких Ви, панночко, сторон?"
І чую враз: "Пашол ти вон!"

ВІСТІ З ПОНЕВОЛЕНОЇ БАТЬКІВЩИНИ

НЕПОКІРНІСТЬ ПІДСОВЕТСЬКОЇ МОЛОДІ

Советський уряд проявляє все збільшувану дипломатичну активність. Лише за останню декаду він опублікував дев'ять документів по питаннях зовнішньої політики. При цьому особливу увагу уділяв проблемам Близького й Середнього Сходу. Зовнішня політика Москви не є доказом її сили. Навпаки, слабість імперії полягає у суперечностях, що все збільшуються, як усередині самого Советського Союзу, так і в середині "соціалістичного" блоку.

Найтяжчим для керівної верхівки конфліктом у Советському Союзі є нарastaючий конфлікт з молоддю. Вона, особливо та, що закінчила середню освіту, не бажає йти на фізичну працю. А частина взагалі перестає й учитися, і працювати. Тому московський уряд має намір ввести "броню" на підприємства і прикріплювати до кожного з підприємств по декілька шкіл ("Комсомольська Правда", 27. 4. 57), щоб молодь, яка закінчила десятирічку, безпосередньо потрапляла на підприємство. Крім того, в "союзних" республіках "розглядаються законопроекти", які передбачають заслання чи ув'язнення на 2—5 років тих, що ухиляються від роботи.

Молодь, не виключаючи і комсомольців, не бажає вчитися в політичних школах та гуртках. У національних республіках це веде до повного розвалу таких гуртків.

Серед літературної молоді також відбувається бродіння. У своїх творах молоді письменники говорять про керівні советські кадри, як про людей з "нерухомими мізками". ("Комсомольська Правда", 28. 4. 57 р.).

Навіть підготову до VI всесвітнього фестивалю молоді використовує для того, щоб усунутись від щоденного советського життя, розважитися "на закордонний лад". ("Комсомольська Правда", 26. 4. 57 р.). Потяг до всього "західного" зараз взагалі характерний для підсоветської молоді.

В "союзних" республіках спостерігається ріст націоналістичних настроїв серед молоді. На пленумі ЦК ЛКСМ Естонії обговорювалася програма "наступальної" пропаган-

ди серед молоді проти — "національного розбрату" та "міту про русифікацію Естонії, про занепад національної культури". ("Комсомольська Правда", 24. 4. 57 р.).

Вістками про посилення релігійності серед молоді, що набирає масових форм, переповнена вся советська преса.

Для виховання кадрів молоді, яка є відданіша комуністичній партії, після рішення ХХ з'їзду Москва налагоно створює по всьому Советському Союзу мережу закритих шкіл-гуртожитків, які повинні виховувати майбутніх відданих слуг комунізму.

Проблема молоді є однією з важливіших унутрішніх проблем московського керівництва. (—)

МОЛОДЬ НА РОЗДОРІЖЖІ

З приводу міжнародного тижня молоді, що має відбутися в Москві, советська пропаганда присвячує багато уваги на сторінках газет та журналів питанню молоді.

Молодь... вічно неспокійна і вічно чогось прагнуча і шукаюча невідкритих обріїв — молодь! І ось ця властивість молодості намагається прорвати шкаралупу советської безперспективності і вийти на дорогу, де б перед нею розкрилися обрії бодай сякого-такого вибору.

В п'есі Леоніда Андреєва "Дні нашого життя" один студент говорить: "Нема нічого гіршого, коли людині нема з чого вибирати. Коли людині дають одне, і це одне стає обов'язковим. Людина задихається в цьому обов'язковому, людина засихає, тупіє, нидіє. Молода ж людина, шукаючи чогось, щоб вирватися з цієї "обов'язковості", потрапляє в обійми Морфея й Бахуса".

Підсоветська молодь дійшла до такого стану. Витворена партією "обов'язковість" затискує молодь у ширі комуністичних догм, а вона, молодь, намагаючись вирватися з цих єдині обов'язкових догм, домагається права "вибору". А що ій цього права не дають, то вона потрапляє в обійми Бахуса і Морфея.

Советська преса цього явища й не приховує. Воно стало таким поширенним, що приховувати його неможливо. Донбас молодечий — спивається. Гуртожитки шахтарів, як про це пише "Комсомольська Правда", заливаються горілкою й пивом. Молодь "розкладається", хуліганить. "Молодь погано працює, робить прогули". А що найголовніше, як це пише "Комсомольська Правда", "молодь втрачає інтерес до всього, що відбувається навколо неї. Вона перестає горіти творчим вогнем. Вона стає апатичною до всього, крім горілки".

Партія кричить: рятуйте! Вона настискує на обкоми, райкоми, на профспілки і, головно, на комсомольські організації. "Виховувати молодь на переворотні труднощів. Посилити партійне керівництво молоддю". Але як його посилити, коли саме молодь найбільше протестує проти цього самого партійного керівництва. Вона розуміє, що це керівництво відібрало від неї святе право вибору. А тому, якщо партія намагатиметься посилити своє керівництво молоддю, молодь посилить свій протест проти партійної "обов'язковості". Партійною "обов'язковістю" переповнюються "палаці культури", робітничі клуби. "Обов'язковість" ця пронизує самодіяльність, театр, кіно. Молодь не хоче її. Їй уже набридли партійні догми. А тому вона не ходить до клубів, не хоче брати участі в гуртках самодіяльності. Вона, щоб вирватися з партійної догматичної обов'язковості потрапляє в обійми Бахуса.

"Комсомольська Правда", не здаючи собі справи в тому, яку глибину розходжені між молоддю й партією вона стверджує, наводить листа одної матері. Мати пише: "Мій син пожив два роки в гуртожитку і став зовсім іншою людиною. Почав пити, і пити до непримінності. Почав ходити вечорами з якимись підозрілими товаришами — неробами. З технікуму його вигнали". Хлопець змінився за два роки! Але змінився він не тому, що потрапив до гуртожитку. Змінився тому, що коли юнаком став, йому так само забажалося мати святе право "ви-

бору". А йому в цьому праві відмовляють. Ви не можете миритися з існуючим станом речей, як не мириєшся з цим і його товариші по гуртожитку. Не мириться з цим станом більшість саме найактивнішої молоді в Советському Союзі.

КРИЗА СОВЕТСЬКОГО КІНО-МІСТЕЦТВА

У виданій у Києві 1955 року книжці "Мистецтво кіна" автор Слесаренко писав: "На всіх етапах розвитку кіномистецтва радянські майстри створювали фільми, рівних яким не було в усій світовій кінематографії.. Прогресивні кінопрацівники зарубіжних країн виховуються на кращих зразках радянської кінематографії".

А у виданому в Москві 1957 року журналі "Іскусство кіно", число один, Сергій Юткевич пише: "Після "Броненосця Потьомкіна" ми так мало гордилися тим, чим справді можна гордитись, і так часто чвалилися тим, від чого треба було б червоніти". І йому вторить Лебедев, кажучи, що треба "щоденно, безжалісно боротися в кіні проти безпринциповості часів Сталіна, проти відриву від народу, утікання від правди, щоб совєтське кіно на всіх етапах було найпередовішим, найбільш мистецьким". Тепер інші автори твердять, що за Сталіна совєтське кіно відірвалося від народу, від правди, а значить — стало бути мистецтвом.

В журналі "Іскусство кіно", в першому числі за цей рік, зустрічаємо і таке чесне признання кінокритика Варшавського: "В деяких наших фільмах останнього часу прозвучали задушевні іntonacії нових італійських фільмів. Що ж, у цьому нема гріха, що наші майстри — і вправні, і молоді — уважно придивляються до кращих творів передових мистців Італії". Сказано це з нагоди фестивалю італійських, переважно неorealістичних фільмів, що відбувся в Москві. Отже, формально визнано впливи чи й наслідування советськими режисерами італійських режисерів та іхніх фільмів, і в цьому не бачимо нічого прикроого.

Ще два роки тому це був би великий "порок" — нині ж партія мовчить. Ба, що більше: влада до-

зволила, наприклад, відвідувати українську кіностудію в Києві як говорити з її працівниками — французькому кінорежисерові Рене Клерові, італійському режисерові Сантикові, групі югославських кінопрацівників, групі французьких кіноакторів, далеких у мистецькому ідеологічному розумінні від комуністичної доктрини. Звідки в компартії така "великодушність"? Де причина її, образно сказавши, "послаблення віжок", і дозволу говорити та навіть учитися в кіномайстри в інших, вільних, демократичних націях?

Нагадаємо, що 1952 року в ССР вийшли тільки 10 художніх фільмів, та її дуже низької якості, а, наприклад, 1928 року лише Україна випродукувала 25 художніх фільмів. Зважимо її на те, що совєтські фільми за останні роки "Є такий хлопець", "Доля Марини", "Мати" та інші — не знайшли глядача ні закордоном, ні навіть у самому ССР. У газеті "Правда" ч. 256 за 1956 рік з'явилася стаття Суркова, в якій він відверто пише, що совєтське кіно опинилося на краю безодні, самознищення, самоінквідації через вибілювання чорного, театральність, фальшиву помпезність, відмову затурканих сценаристів писати сценарії.

Компартія, яка дивиться на кіно, як на засіб пропаганди, вирішила привернути це відмираюче мистецтво до життя. Для цього дано дозвіл на перегляди чужоземних фільмів, на експерименти в кіні, на зображення більшої життєвої правди з її буднями. Партия мусіла дати згоду, бо вимагали цього і молоді кінорежисери, і старші, адже далі було нікуди йти. І вимагав та вимагає кіноглядач, який починає бойкотувати партійницькі фільми (наприклад, фільм "Вогнище безсмертя" йшов в ССР лише кілька тижнів і був знятий з екрану, бо глядач не хотів його бачити через його фальш).

Мистецтво не може бути ізольоване. Партия ж ставила кіномистецтво в ССР на шлях самоізоляції — шлях згуби. Отже, певна нинішня демократизація кіна в ССР іде не від доброї волі компартії, а від необхідності, заперечення якої привело б кіно в ССР до повного краху.

Л. Р.

ПІД НАГЛЯДОМ ПАРТІЙНИХ ФЕЛЬДФЕБЕЛІВ

В ленінградському журналі "Нева" надруковано твір Генадія Гора "Шляхи творчості". Автор намагається довести, що підсоветські письменники, композитори, актори, мальярі — це не творчі особистості, а сліпі ягњата, які без мудрого керівництва приставлених до них комуністів взагалі нічого не варти. Без вказівок цих комісарів письменники не зуміли б писати повістей і романів, поети — віршів і пісень.

Секретар обкому партії, наприклад, в усіх галузях суспільного життя є абсолютним авторитетом. Він визначає якість праці кожного інженера на кожному виробництві, кожного колгоспу на селі. Він є диктатором у визначені репертуару для театрів. Йому належить відбір ліпших п'яністів області на показ у Москві, — він відбирає і ліпших свиней для сільсько-господарської виставки. Він все знає, в усіх галузях фахівець. Він єдинонепомильний, хоча крім цитат з Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна ледве чи знає щось більше. Але в руках такого партійного бонзи перебуває не лише добробут, а й життя людини в одведеніх для нього "посіlostях".

Ось таких "вершителів долі" всіх творчих працівників і виводить Гор у своїй повісті. Він умілює перед іхнім розумом, хоча її знає, що ці "вершителі долі" не розуміються ані на законах природи, ані на мистецтві. Але ці невігласи приписують рецепти творчим одиницям, і... заперечують суспільне значення мистецтва, як одної з форм соціальної критики. Вони хочуть бачити в мистецтві лише засіб ствердження іхньої моралі і виправдання іхнього панування. Гор знає і про те, що всі іхні розмови — нібито вони керуються інтересами суспільства — є суцільною брехнею. Вони можуть примусити суспільство голодувати, людей — ходити босими і роздягненими, і все для того, щоб лише самим бути на горі. Вони заб'ють кожного творця духових вартостей, коли той стане на захист суспільства; або свою творчістю почне викривати вовчу мораль партії.

Життя не сміє і не може відбутися у творчості там, де правда, свобода і справедливість лежать закупореними в пляшках з написами

на них: трутізна. Затруїти життя. Зацікуювати автора й позбавити його звання письменника — це роль партійних політиків у літературі. Зацікуювати Дудінцева за те, що він наважився торкнутися правди. Зацікуювати Граніна за те, що він наважився бути справедливим у стосунку до сусільства і тому, що в оповіданні "Власний погляд" викрив боягужество, неуцтво і бюрократизм комуністичної верхівки.

В Україні намагалися писати щось подібне Швець, Малишко і Шумило. Але на них зразу ж прикрикнули партійні фельдфебелі від літератури, тож вони замовили і... покаялися. Українські письменники, навчені гірким досвідом Косинки, Влизька, Слісаренка і десятків інших, що колись з неменшою сміливістю, ніж Дудінцев і Гранін тепер, відкривали правду і зміст комуністичного буття, мусять каятися. Мусять, бо інакше їх чекає доля тих "перших хоробрих".

Ось такі "шляхи творчості" в країні " побудованого соціалізму". Але життя йде, і з кожним днем і в цій країні буде більшати Дудінцевих, Швеців та Малишків, а меншатиме Новиченків, Собків і ім подібних Генадіїв Горів. Такі закони життя.

ДЕМОКРАТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ССР В МИСТЕЦТВІ

В усіх республіках Советського Союзу продовжує розвиватися боротьба працівників мистецтва за звільнення від рамок "соціалістичного реалізму" і "партийного замовлення" за духову демократію. Її стимулювали критичноніщівні голоси на адресу "соціалістичного реалізму" в Польщі, а також перегляд в ССР серії виставок закордонних мистців і сучасних італійських гуманістичних фільмів.

Численні заяви в советській пресі, виступи відомих комуністичних діячів, постанови і звернення, що опубліковані за останній час, говорять про те, що советське керівництво уділює цьому процесові дуже велику увагу. Не в силах зупинити, воно старається ввести його в потрібні береги і, таким чином, знищити небезпеку, яка зростає для комуністичного режиму й яка кріється у звільненні людської думки. Шепілов у своїй доповіді на з'їзді художників заявив:

"Всередині країни, серед деякої (правда, невеликої) частини працівників мистецтва зустрічаємося з нерозумінням, з невиразними питаннями, а з рідкісні з прямою критикою непорушних принципів соціального мистецтва", ...деякі товариши приходять до зовсім неочікуваних висновків — причиною таких недоліків нашого мистецтва вони оголошують методу соціалістичного реалізму". ("Ізвестія", 3. 3. 1957 р.).

У зв'язку з посталим становищем советське керівництво особливо хвилює питання про напрямок розвитку советського образотворчого мистецтва. Не в меншій мірі це стосується і до советської музики.

"Не можна заплющувати очі і на ті, що нездорові, чужі нам тенденції в музиці... все ще дають себе в знаки і сьогодні", — заявляє журнал "Комуніст" ч. 3 в редакційній статті, вказуючи на те, що серед советських працівників мистецтва справа доходить до плаzuвання перед новими течіями західного мистецтва і що мають місце випадки публікування "ідеологічно сумнівних творів".

Використовуючи методу діалектики й легальні шляхи, працівники мистецтва намагаються хоча в якій-небудь мірі звільнитися від рамок "соціалістичного реалізму". Як указує Шепілов, вони пропонують розглядати "соціалістичний реалізм" не як творчу методу, а як світогляд мистця. Гублячи безпосередній контроль над розвитком мистецької думки, партійне керівництво настосує тепер на збереженні формули "соціалістичного реалізму", практично майже відмовляючись від її внутрішнього змісту.

Так, Шепілов у доповіді беззастережно засудив "фальшиву, помпезну, вибілюючу продукцію" і "вбоге натуралистичне копіювання", "байдужо-ремісниче фотографування", мистецтво мистців, "які голосно кричать" про те, що тільки вони виводять "партийну точку погляду в мистецтві"... — тобто засудив основні ознаки "соціалістичного реалізму", які канонізувалися, як непорушні принципи советського мистецтва.

Крім того в усіх статтях і виступах останнього періоду проглямуюється повна свобода мистецької творчості в рамках формули "соціалістичного реалізму". Тепер ЦК КПСС заявляє, що мистецтво "соціалістичного реалізму" — "несумісне

ні з якими намаганнями нівелювання і регламентації мистецької творчості. Це найбагатша своїми можливостями метода, яка передбачає яскраве проявлення творчої індивідуальності мистця, різноманітність форм і стилів". ("Правда", 9. 3. 1957 р.).

В даному випадку можна відмітити цікавий і важливий парадокс: партійне керівництво вимагає притримуватися формули "соціалістичного реалізму", що був "єдиним стилем" советського мистецтва і, разом з тим, тепер уже допускає різні стилі в мистецькій творчості, але оповиті формулою "соціалістичного реалізму".

Однаке працівники мистецтва все наполегливіше висувають вимоги скасувати партійний контроль взагалі.

"Справа не обмежується намаганнями поставити під сумнів деякі важливі документи партії в питаннях літератури і мистецтва. Дехто намагається піти далі і взяти під сумнів сам принцип керівництва розвитком літератури і мистецтва... приклади адміністрування й ідеологічної опіки, характерні особливо для періоду поширення культу особи, роздуваються і підносяться до закономірності, нібито неминучої при наявності керівництва". ("Комуніст", ч. 3, 1957 р.).

Партійне керівництво доводить "правильність" всіх колишніх постанов партії в питаннях мистецтва, а також необхідність збереження партійного контролю: видавництва — "тепер самі вирішують питання видавання художньої книги на будь-яку тему"; сюди ж належать і заяви Шепілова про те, що "безглуздо вимагати, щоб усі театри країни були схожі на МХАТ, а всі мистці працювали лише в манері пересувників". ("Ізвестія", 3. 3. 1957 р.).

ЦК КПСС стурбований ревізіоністичними тенденціями, що мають місце серед працівників мистецтва, і намагається знешкодити процес назрівання демократичних думок. Щоб підтримати захитаний стовб "соціалістичного реалізму" і відвернути увагу працівників мистецтва від "крамольних думок", ЦК КПСС почав проглямувати нешкідливе для партії месяцінство советського мистецтва, яке нібито "покликане сьогодні бути надійною твердинею сучасного світового мистецтва". ("Правда", 9. 3. 57 р.). "На-

долю советського мистецтва припала велика честь бути твердинею реалізму в сучасному світовому образотворчому мистецтві". ("Правда", 8. 3. 57 р.).

За словами Шепілова, советські працівники мистецтва мусять у своїх творах досягти рівня, — "щоб вони показали всі переваги реалізму і тим самим завоювати все нових прихильників реалістичного напрямку серед мистців усіх країн". ("Ізвестія", 3. 3. 57 р.).

Наполегливі намагання партії довести правильність її політики в царині мистецтва, послаблення контролю, парадоксальне змішування старих формулювань і нового змісту, пропаганда месіянства, — все це, дивлячись на марні запевнення про "торжество методи соціалістичного реалізму", є явним доказом того, що в СССР процес зросту демократичних тенденцій серед працівників мистецтва поглибується.

СТУДЕНТИ АПЛОДУЮТЬ ДУДІНЦЕВУ...

Рoman советського письменника Дудінцева "Не хлібом єдиним", виданий не так давно в Москві, набув великого розголосу не тільки в СССР, а й в цілому світі. В цьому романі Дудінцев описує повоєнний побут советської інтелігенції та урядовців. Негативним типом роману є кар'єрист-комуніст, директор комбінату, а пізніше начальник відділу міністерства, Дроздов. Тип такої людини дуже розповсюджений в СССР. Роман написано досить талановито, а головне — з необувальною досконалістю літературі сміливістю критики. Цим і пояснюється його популярність.

"Колективному керівництву" сміливість автора показалася небезпечною і союзові московські письменники було запропоновано офіційно засудити роман. Збори письменників для обговорення роману відбулися в Москві 22 жовтня м. р. і вся процедура мала провадитись за заздалегідь встановленим планом, як це є в звичаю в СССР. Але велика кількість студентів вищих шкіл силою пропхалася на збори і свою підтримкою Дудінцева та письменника Паустовського скерувала дискусію в цілком небажаний для "колективного керівництва" бік. Стурбоване цим Політбюро, окремою постановою засудило тих, що

підтримували Дудінцева, зокрема Паустовського, хоч в постанові його прізвище і не було згадане. Паустовський виступав у захист Дудінцева.

Промова Паустовського була темно стенографована. Подаємо скрочений текст цієї промови за французьким тижневиком "Експрес" ч. 301.

"Для мене, казав Паустовський, роман Дудінцева є соціальним явищем надзвичайної ваги. Це є перша баталія проти збірного типу "Дроздових", з якими наша література повинна боротися до іх цілковитого знищення. "Дроздових" перед нас є тисячі. Роман Дудінцева є жахливою правдою, яка необхідна народові в його стремлінні до нашого ідеалу. Це книга правди і в той же час серйозне попередження. Не так давно я мав нагоду перебувати серед "Дроздових" і спостерігати іх. Це було на туристичному пароплаві "Победа". Половина наших туристів до Європи (артисти-малярі, письменники, робітники та артисти) складали, так би мовити, один прошарок соціальній. Ми займали каюти другої і третьої класи. Каюти ж люксусові та першої класи були зайняті особами іншої соціальної верстви: віцеміністрами, високими урядовцями нашої промисловості та державних установ. Ці люди вразили нас своєю неймовірною некультурністю (оплески слухачів). Це просто злочин, дозволяти ім виїжджати за кордон. Злочин тому, що ці "Дроздови" і ми маємо цілком відмінні уявлення про престиж нашої країни та гідність советської людини. Я приведу тут два приклади для ілюстрації. Ми відвідали в Італії Сікстінську капелю, де є знаменита картина італійського маляра Мікель-Анджело "Страшний Суд". Я чув, як один з "Дроздових" питав гіда (італійця): "Що це там намальовано? Чи це не суд над Муссоліні?" (сміх в залі). А в Акрополі, в Греції, другий "Дроздов" запитав: "Як це пролетаріят дозволив збудувати Акрополь?"

"Дроздови" осуджували все, що було доброго на Заході. Один з товаришів по подорожі, ленінградський письменник, з захопленням сказав: "Який чудовий зараз колір моря!" На це один з "Дроздових" зразу зауважив: "Он як! А хіба наші руські моря не кращі? Цього товариша треба сконтрлювати!" Ця

дрібна деталь дуже характерна для духового обличчя "Дроздових" (оплески). Проблема роману Дудінцева не в тому, що там подано пару кар'єристів. Ця проблема далеко глибша і серйозніша: в нашій країні існує безкарно і розвивається цілком нова кляса дрібних буржуїв-мішкан. Ця нова кляса не має нічого спільногого ні з революцією, ні з режимом, ні з соціалізмом. Це є циніки, мракобіси, ретрогради, які на "Победі" без жодного страху і сорому провадили антисемітські та погромні розмови.

Ця кляса "Дроздових" дуже численна і велика заслуга Дудінцева в тому, що він показав їх в своєму романі. На це ми не маємо права запліщувати очі, коли не хочемо, щоб такі люди заповнили всю нашу країну.

Відкіля ж з'явилися в нашім побуті ці підлабузники, аферисти і зрадники? Чому вони насмілються говорити від імені народу, який вони зневажають та ненавидять? (оплески). Вибачте мені, що говорю так гостро. Але, я думаю, тут немає місця недомовкам, бо "Дроздови" — небезпечне явище в нашому суспільстві. Відкіля ж ці "Дроздови" з'явилися? Вони є породженням практикування культу особистості. Це був родючий ґрунт, на якому від 1937 року виплекалися ці люди. Як це не дивно, але вони існують ще й досі. Вони дивляться на народ, як на погній. Вони зформувалися і виховалися на найнижчих людських інстинктах. Їх зброя — це зрада, наклеп, моральне вбивство і просто вбивство. Якби у нас не було "Дроздових", то були б в нашій країні Меєрхольди, Бабелі, Артемі Веселі та інші таланти нашої культури. Знишили цих провідників російської культури — "Дроздови"! Знишили в ім'я свого смердючого добробуту. Тепер ми не можемо собі уявити, як така безліч талановитих, видатних культурних діячів могла бути безкарно знищена! Ми можемо тільки собі уявити, як високо стояла б наша культура, коли б всі знищені таланти жили (оплески).

Дудінцев у своєму романі розповів про один приватний випадок, коли "Дроздов" з особистих причин саботував винайдід надзвичайної ваги. А чи ми не бачимо, як інші "Дроздови" роблять те саме? Звернімо увагу на міністерство рибної

індустрії. Цілком свідомо, через підлабузництво і частинно з дурости, нашій економіці завдано величезної шкоди. Тепер немає зовсім риби в Озівському морі, а в Чорному морі вона майже зовсім знищена. Фальшиве плянування буквально знищило рибу в південних морях ССРС. Про це писав Дубов ("Новий Мір" ч. 6, 1956) та через кілька місяців Овєчкін ("Літературна Газета"). Міністр Ушков відповідав на ці обвинувачення в листопаді 1956 р. ("Літературна Газета" та "Новий Мір" ч. 12). І це зробили "Дроздові" для власної кар'єри. Чому вони за свої злочини не відповідають перед народом? Погляньте на береги Оки від Олескіна до Таруси. Смуги лісових забезпечень ріки цілком знищені. "Дроздовим" наплювати на все. Вони повинні виконати плян і вони виробують ліси без жодного сенсу. Ідея зиску, власного збагачення є домінуючою у "Дроздових". І це руйнє і може цілком знищити нашу країну (оплески).

Ці люди виставляють себе представниками народу без жодної його згоди, вони насмілюються нищити людські і матеріальні ресурси країни для своїх власних вигод і роблять це сміливо, безсоромно. Але наш народ, що розуміє всю велич нашої епохи, змете "Дроздових" і то досить швидко. Боротьбу з ними слід провадити до кінця. Ми її починаємо! (оплески)".

За "Експрес" (ч. 301), Франція.

А. Невмир

ДОРОГІ ДРУЗІ!

Чи Ви вже приєднали хоч одного нового передплатника? Якщо ні, то зробіть це в найскорішому часі. Доля Вашого журналу, його якість і оперативність, залежить також від Вас.

Адміністрація.

З советського побуту.

ЧЕРЕВИКИ

(Гумореска)

Артисти грали погано, тримали себе на сцені сковано, невпевнено, мізансцени вражали безпосередністю, декорації були не оригінальні, освітлення — невдале, оркестра — розстроєна... Одним словом, ще до закінчення вистави критик Флюгаренко в думках повторював текст своєї майбутньої рецензії, яка так і мала називатися — "Сира вистава".

При виході з театру рецензент випадково зіткнувся з високим начальством. "Чудесна штука!" — говорило начальство своїй супутниці. Далі вже Флюгаренко не міг чути розмови, але краєчком вуха спіймав уривки фраз — "вільно", "м'яко", "легко".

Чудесна штука?

Цілу ніч він мучився над своєю рецензією. І, слід віддати йому належне, здорово-таки обґрунтував положення про те, що нова вистава є творчим досягненням театру. Він відзначив проникливу гру акторів, добре продуманій розроблені мізансцени, майстерне освітлення, своєрідні декорації, високу злагодженість оркестри. Окрім у рецензії говорилось, що артисти почувавуть себе на сцені вільно, невимушено, грають легко, в хорошій м'якій манері.

Називалася рецензія — "Чудесна вистава"...

Через два дні Флюгаренка викликало високе начальство. Коли рецензент увійшов до кабінету, він перш за все побачив на столі місцеву газету. Його рецензія була підкреслена червоним олівцем. Серце у Флюгаренка защеміло.

— Я... — видавав він з себе.

— І ви справді переконані, що нова вистава — успіх театру?

— Я... Вибачте, Степане Петрович, але ж це не тільки моя думка. Це думка більшості глядачів, так

би мовити, громадськості...

— Невже? Щось не віриться.

— Але ж, Степане Петрович, — Флюгаренко на якусь мить замнявся, — наскільки мені відомо, ви теж високої думки про прем'єру?

— Я? Хто це вам сказав?

— Та ви ж...

— Я? Щось не пригадую...

— А пам'ятаєте, Степане Петрович, коли ви виходили з театру, на сходах говорили: "чудесна штука", потім ще говорили: "вільно", "м'яко", "легко"...

— На сходах? — начальство почало пригадувати. — Коли виходив? А-а. Як же, пам'ятаю. — Степан Петрович відкинувся в кріслі і голосно зареготав. — Пам'ятаю. Я дійсно говорив дружині "чудесна штука", "вільно", "м'яко", "легко", але говорив не про виставу, а про ...нові черевики, які я вперше того вечора взув. Розумієте? Че-ре-ви-ки.

Слово чести, Флюгаренко вважав би себе щасливим, коли б у цю хвилину він міг провалитись крізь землю. Але ні — підлога під ним була надійна. Флюгаренко винувато опустив очі додолу. І тут раптом його погляд упав на нові черевики начальства, які східно визирали з-під столу. Коричневі, з біленькими рантами і чудернацькими візерунками, вони ніби сміялись над рецензентом, вишкіривши зуби. Очі Флюгаренка спалахнули неприхованою ворожістю і ненавистю. Здавалося, дай йому волю в цю мить — і він люто, мов звір, накинеться на черевики і розшматує іх.

Але цього не сталося, Флюгаренко підняв очі в чаравній усмішці:

— А справді, чудесні у вас черевики, Степане Петровичу! Скільки коштують?...

Петро Ребро

ГОЛОВНА УПРАВА ОДУМ-У В США подає до відома, що 30, 31 серпня та 1—2 вересня 1957 р. в Нью Йорку відбудеться

7-Й ЗАГАЛЬНИЙ З'ЇЗД ОДУМ-У В США,

присвячений 40-ЛІТНЮ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТИ.

Вечері 31-го серпня БЕНКЕТ-ЗУСТРИЧ молоді з творцями та учасниками славних подій 1917 - 18 років.

За дальшими інформаціями про З'їзд слідкуйте за оголошеннями в пресі.

ГОЛОВНА УПРАВА ОДУМ-У в США.

Проф. Х. РЯБОКІНЬ
Мінеський університет

ЯК РОДИЛАСЯ СУЧАСНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ ^{*)}

1. ЖИТИ ЧИ ЖИВОТИТИ?

"Найголовнішим предметом при вивченні людства мусить бути людина". — Calder.

Найважливішою проблемою, що стояла перед людством на протязі його історії була і буде проблема **самозбереження**, проблема **вижити** на цьому світі. Ця основна проблема в практичному житті розпадається на дрібніші питання, як, наприклад, питання іжі, житла й одягу, питання медицини, санітарії і взагалі охорони здоров'я, питання задоволення культурних, релігійних і естетичних потреб.

Було б, звичайно, не вірно дивитися на ці проблеми лише з **біологічної** точки зору, бо, як показують досліди з галузі соціології, моралі й етики, людина і людство в цілому бореться не лише за те, щоб жити, щоб існувати, але щоб існувати **щасливо**, жити із **задоволенням**, з насолодою. Майже в **кожній** нормальній людини поруч з почуттям голоду, холоду і страху за своє особисте існування, існує почуття відповідальності за долю своєї родини, за долю своїх близьких, друзів, за долю нації і, нарешті, за долю всього людства. Культурна людина розуміє, що без цивілізації **не можна** було б жити, а без моралі й етики, без задоволення естетичних потреб, **не варто** було б жити.

Тисячі років тому людина поспіллася у печері і по цей день не перестає цю свою "печеру" вдосконалювати, робити її крашою, зручнішою й естетичнішою. Тоді ж одягла вона грубий шкіряний одяг і цю одежду вона невтомно покращує, удосконалює й прикрашує увесь час. Теж саме можна сказати абсолютно про всі речі людського вжитку, а власне: людина не задо-

вольняється тим, що вона має річ, вона хоче мати її якомога зручнішою, якомога кращою й естетичнішою. І цьому "кращому" й зручнішому" немає кінця, як немає кінця й самій людині. Коли придивитися уважно до основних рушіїв сучасної цивілізації, то можна прийти до висновку, що одним із наймогутніших стимулів до розвитку її є оце бажання, як окремої людини, так і цілого людства, жити якомога вигідніше, якомога зручніше.

2. ЗНАННЯ СВІТЛО, НЕЗНАННЯ — ТЕМРЯВА

Всі ці вигоди й зручності людина може здобути лише в боротьбі з природою. Бо все, що потрібно людині, сковано в тайниках природи і сковано не в готовому вигляді. За всякий поступ треба боротися. Боротися ж з природою, відповідати в ній матеріальні блага, людина може лише двома способами: **працею і знанням**. Щоб підтримувати життя сучасної цивілізованої людини, однієї праці, без знання не досить так само, як і одного знання не досить без праці. Праця без знання приводить до рабства, знання без праці — до дегенерації. Лише гармонійна співпраця і взаємодія праці з науковою можуть задоволити потреби сучасної людини.

Але, на великий жаль, такої погодженості між науковою і працею не було майже до половини 19-го сторіччя. До середини 19-го сторіччя суспільство **свідомо** і безпосередньо не зверталося за допомогою до науки. Одна частина суспільства дивилася на науку, як на культурну розвагу й привілей вищої верстви, а друга — як на чаклунство і ставилася до всякого поступу й винаходів з великим недовір'ям, а то й просто вороже.

Майже до половини 19-го сторіччя за справжню науку вважалося лише поезію й теологію, і то трудно сказати, чого було більше в тій теології: релігійності чи забобонів. Е. Айрес, широко знаний авторитет у галузі енергетичних джерел, пи-

ше: "Народні забобони існували проти всякого технічного поступу, починаючи від старовинних часів і аж до останніх років, лише змінюючись щодо мотивів, потужності й поширення". У старовинних греків забобони були поширені, але вони були не інтенсивні, не актильні. У них математика була в пошані, але Платон, наприклад, вважав за гарячу застосовувати математику до практичних потреб. Теж саме було і з технічними винаходами у старовинних греків. Якщо їх хтось і робив, то лише рabi. Вільний грек уважав за пониження для себе працювати над такими речами. Архімед, наприклад, зробив деякі винаходи, як от підйому і устійлив закони її дії, але він завжди соромився цих своїх винаходів і вважав необхідним вибачатися перед своїми друзями за них, пояснюючи, що "він робив це виключно для своєї особистої забави". Платона і Архімеда можна вважати за виразників того відношення до науки і її застосувань, яке панувало в старовинних греків.

У римській імперії техніка була досить розвинена. Будувалися дороги, будинки й водогони. Центральне опрівання, міська санітарія були налагоджені досить добре для того часу. Римські конструктори почали навіть вживати воду, як енергію руху, але досить пізно, уже перед кінцем імперії.

Часи середньовіччя на Заході характерні великим наступом суспільства на все нове в техніці. Вся філософія цих часів ворожо ставилася до всякого поступу й незалежності людської думки. І хоч св. Августин (354-420) і помер ще на початку середньовіччя, але його наука й філософія тяжким туманом лежала в головах тодішніх освічених людей. Філософія ж св. Августина в основному зводилася до такої його тези: "Не виходить за двері, зверни зір у самого себе, бо в середині людини спочиває істина". І суспільство середньовіччя справді "не виходило за двері". Воно на віть не використовувало тих технічних знань, які були здобуті в

^{*)}Цю статтю, як також статтю І. Саського "Конспіративні організації в советських концтаборах", що була вміщена в ч. 35 "М. У.", передруковано з деякими стилістичними поправками з журналу "Вільна Україна".
Ред.

Римі. Ці знання лише частково збереглися у мусульманському світі. Пізніше, в часи відродження, ці знання, збережені у мусульманському світі, перейшли до Європи. Не лише технічні знання, досягнені в Римі, а навіть міська санітарія була у великий непошані в Європі в часи середньовіччя і аж до кінця 18-го сторіччя. Так, наприклад, Мадрид у 18-му сторіччі вважався однією з найцивілізованиших столиць світу, але коли еспанський король Карл III 1765 р. зробив розпорядження, щоб кожний домовласник побудував у себе "туалет", то проти цього розпорядження повстали не лише домовласники, а навіть тодішні лікарі. Все ж король таки переміг. Також, як відомо, скло вироблялося ще в старі часи, але в Європі навіть коло 1650 року його ніхто не вживав. Так, наприклад, у замках англійського короля Карла II вікна були зі скла лише у верхній частині і то лише у головніших його кімнатах.

Біля 1600 років в Європі були вже люди, які називали себе "науковцями". Але існувала гостра різниця поміж ученими, що мали так звану класичну освіту: поети, теологи, філософи, тощо і винахідники, які, як правило, не мали ніякої систематичної освіти і презирливо звалися "мідянниками", тобто тими, що лагодять посуд.

Та й сама наука в той час, з сучасної точки зору, мала жалюгідний вигляд. Так, наприклад, після 1660 років англійський король Карло II, заснував Королівське (наукове) Товариство у Лондоні. Членами цього товариства могли бути особи, що мають "значні наукові успіхи". Із статуту цього товариства трудно докладніше установити про завдання його, але головна діяльність товариства у перші часи його існування була спрямована майже виключно на боротьбу з "невірними", які, як уже згадувалося, зберегли нам рештки технічних знань, розвинених у Римі.

Та й не лише це товариство мало такий неозначений вигляд. За малим винятком члени "Академія деля Круска" у Флоренції, Академії Наук у Франції, Філософського Товариства у Бостоні — всі, що вважали себе "ученими слави", вірили в те, що багато явищ у природі спричиняється злими духами і зокрема — відьмами. Як пише Е.

Айрес: "Не було освіченої людини серед тодішніх учених чи теологів, яка б сумнівалася в існуванні відьом. Скептиками були в цьому відношенні лише неуки, які не мали часу на те, щоб вивчати такі тонкощі". І далі "Члени Королівського Товариства присвячували уесь свій час на "філософські" дискусії про відьом та чарівників".

Всі ті наукові інституції не ставили питання про полегшення людського існування і зокрема про полегшення людської праці за допомогою науки. Сьогодні нам здається дивним, що навіть таке епохальне відкриття, як відкриття дії пари і винахід парової машини не зустріли підтримки тодішніх учених. Вони були цілком байдужими до цієї справи. Так, наприклад, 1707 року Деніс Папін (1647-1712) побудував парового човна, що рухався за допомогою коліс. Його човен розбила юрба розлючених моряків. Сам Папін ледве врятувався від смерті. Папін був механіком-помічником у знаменитих фізиців: спочатку у Гүгена, а потім у Бойлея — обидва члени Королівської Академії Наук. Треба було б сподіватися, що це першокласне знання парової машини викличе захоплення у обох академіків і вони підтримають Папіна у його заходах, але цього не сталося: вони поставилися цілком байдуже як до цього великого винахідника, так і до його винаходів.

Типовим виразником тодішніх настроїв і поглядів на прогрес, що панували серед англійської, а то і загально - європейської інтелігенції можна вважати Джонатана Свіфта, автора "Пригод Гулівера", який глузував з математиків, фізиків і всіх науковців — практичних "мідянників". Про Ньютона він, наприклад, писав: "Це чарівник, бо він пише на таблиці якісь знаки і рисує лінії й кола, яких ніхто не розуміє, крім його самого". Свіфт, як і більшість англійської освіченої верстви, був категорично проти всякої прогресу: "Ми мусимо, — писав він — задовольнятися життям, що тече у старих формах, жити у будинках своїх предків і діяти так, як діяли вони, без усіх новин". Дякуючи ось таким поглядам освічених людей на технічний поступ і завдяки забобонам і страху перед безробіттям іншої частини суспільства, протягом майже 50

років у Англії не можна було пустити в рух парової пилки і парових ткацьких станків. Натовп розривав їх руками, а винахідників убивав, якщо ім не щастило втекти. Ось в яких мухах родилася сучасна цивілізація. Найтрагічнішим пунктом в історії розвитку парової машини взагалі було те, що її дії не можна було роз'яснити не лише простим людям, а навіть тодішнім ученим. Загальна освіта і наука були занадто примітивні, а забобони занадто поширені. Сили, що приводять у рух парову машину, були такими загадковими і такими незрозумілими, що одне намагання роз'яснити ці сили в науковий спосіб викликало підозру.

Перший, хто намагався внести ясність у це питання, був німець Роберт Маєр (1814-1878). Він написав статтю про перетворення тепла в роботу і послав її до журналу "Потендорф Аннален", але цей журнал відмовився надрукувати її. Зрештою, ця робота була надрукована 1842 року, але ніхто не зацікавився нею і про самого Маєра забули. В 1843 році П. Джовль (1818-1889) устійнив закон збереження енергії. Це був перший крок до наукового трактування перетворення тепла в роботу і навпаки — роботи в тепло. В 1845 році цей же Джовль подав до Королівського Товариства теоретичне роз'яснення функцій парової машини. Після докладного розгляду двома референтами його роботи, вона була кваліфікована "як цілковитий нонсенс" і здана до архіву. В 1847 році німець Гельмгольц (1821-1894) написав знамениту статтю про збереження енергії. Ця стаття була межевим стовпом на грани двох епох в історії розвитку фізики, але її вона була спочатку відкинена. Лише 1857 року відкинену статтю Джовля про перетворення тепла в роботу було прийнято до друку й надруковано у "Філософікал Магазін". Ця стаття, як і стаття Гельмгольца, ще й на сьогодні вважається класичною працею в галузі перетворення теплової енергії в механічну і навпаки. Вона почала вносити ясність принаймні в деякі головні тодішніх учених. Але широкий загал все ж таки не розумів тих перспектив, які відкривалися перед людством з винаходом парової машини. Навіть такий знаменитий на свій час економіст як Джон

Стюарт Міль (1806-73) в "Прінціплесоф Політікал Економі" між іншими писав: "Це ще питання, чи механічні винаходи полегшать щоденний труд людської істоти". Та й не лише Міль, а й інші економісти того часу вірили, що лише нестача природних ресурсів є фактором, що обмежує можливості покращення життя широких мас населення. До таких економістів у першу чергу треба зарахувати Томаса Мальтуса (1766-1834). Ці економісти стояли на тій точці зору, що, мовляв, багато старих цивілізацій, таких як китайська й індуська, загинули лише тому, що не змогли прогодувати своє населення, яке зростало непропорційно до природних матеріальних ресурсів. Вони предрікали, що всьому світові загрожує небезпека вимирання від недостачі природних ресурсів. Помилка Міля і його сучасників була в тому, що вони припускали, що головними труднощами в старовинному Китаї і в Індії була недостача природних ресурсів. Насправді ж іхні матеріальні ресурси були куди більші, ніж є вони сьогодні, наприклад, в Америці, але вживання цих ресурсів і їх використання були надто прimitивними. Абсолютно ніхто навіть не зважувався покращувати способів використання їх за допомогою науки. І сьогодні економісти вважають, що природні багатства відіграють першу роль щодо прохарчування, притулку й одягу людини, але вони вірять, що всі ці багатства можна збільшити до немовірних розмірів завдяки праці людській, сучасній цивілізації й науці. Однаке не так думали освічені верстви суспільства майже до кінця 19-го сторіччя. Джордж Гіссінг, відомий англійський письменник, ще 1898 року писав: "Я ненавиджу і боюся "науки", бо я перевинаний, що на довгий час, якщо не назавжди, вона буде безжалісним ворогом людства. Я бачу, як вона руйнує всю простоту і лагідність людського життя і всі красоти світу. Вона затемнює людський розум і перетворює людські серця в камінь. Вона приносить безконечні конфлікти, перед якими бліднуть, як щось незначне, тисячі старих воєн, і, чи подобається це нам чи ні, вона буде поглинати всі трудові надбання людства в кривавому хаосі". Але тут же він додає "сперечатися з нею (з наукою

— Х. Р.) є також недоцільно, як і сперечатися з усікими іншими силами природи". Пів сторіччя пізніше англійський письменник і критик Е. М. Форстер, писав: "Ми не можемо досягти соціальної і політичної рівноваги тому, що ми продовжуємо творити нові наукові винаходи і їх застосовувати. Ці винаходи руйнують той порядок, який був заснований на елементарних винаходах".

Але це були відгомони уже старого світу, так би мовити луна з того світу. Справжня наука почала входити вперед і загилюватися у всі ділянки людського життя. До винахідників, нарешті, почали ставитися з такою ж пошаною, як і до решти вчених. Першу таку пошану виявило англійське суспільство до великого винахідника сучасної піврової машини, Джемса Ватта. Після довгих суперечок, його нарешті було прийнято в члени Королівського Товариства, а коли він помер, то його поховано у Вестміністр Абей (Вестмінстерське абатство), де ховають заслужених і поважних англійців.

3. "У НЕБА ВІН ВИРВАВ БЛІСКАВКУ, А У ТИРАНІВ — СКІПЕТР"

(Тюрго про Франкліна)

Майже така доля зустріла й другу вітку сучасної цивілізації — електрику. Треба сказати, що ідея електрики, як науки, значно старіша від ідеї перетворення тепла в роботу. Електричні явища спостерігають уже старовинні греки. Від них же походить і сама назва — електрика. Але електрика, як наука, майже тисячу років не виходила, так би мовити, з дитячого періоду. Перший, хто підвів підсумки і упорядкував той матеріал, що його назирали часто невідомі дослідники в галузі електрики, був великий самоук, американець Бенджамін Франклін (1706-1790). Франклін був не лише великим ученим, а й великим громадянином і патріотом своєї батьківщини. Він вілав багато своєї праці не лише в науку, а й у звільнення Америки від чужого панування. Свої власні наукові винаходи Франклін зробив протягом семи років: від 1747 до 1753 року, ще до робіт італійців — Гальвані (1737-1798) і Вольта (1745-1827), тобто до епохи так званого гальванічного струму. Франклінові

відкриття можна вважати за початок завоювання наукою електрики, цієї могутньої сили природи. Найважливішим винаходом Франкліна в галузі електрики був винахід громозводу. Я дозволю собі тут трохи зупинитися на цьому винаході, бо він дає найповніше уявлення про те, як суспільство зустріло появу перших винаходів з галузі електрики.

Як відомо, Франклін довів, що блискавка — це велика електрична іскра, яка проскакує між хмарою й землею тому, що хмаря і земля завжди заряджені протилежними зарядами. Він також дав спосіб, як боротися з тими руйнаціями й пожежами, що іх спричиняє блискавка. А власне, він запропонував відводити в землю той електричний струм, що проходить у споруді в наслідок попадання в нього блискавки. Щоб відвести в землю той струм, треба на споруді поставити металевий гостряк, вищий від споруди, а другий кінець цього гостряка сполучити з землею. Тоді струм пройде по цьому гострякові прямо в землю, не пошкодивши споруди.

Сьогодні ці міркування і сам прилад видаються нам простішими від простішого, та не такими вони здавалися 200 років тому. Тоді проти громозводу були найрізноманітніші запереченні. Серед цих заперечень були й такі, що, мовляв, "блискавка в руках Провидіння є зброєю кари, тому гріх з нею сперечатися". Або "громові бурі виникають тоді, коли злі духи й демони виходять з послуху Богові, а тому єдине, що треба робити під час блискавиці, це дзвонити у дзвонохи і цим відганяти злих духів". Через це громозводів дуже довго не ставили на церквях і на дзвіницях. Тому, що дзвіниці, як водиться, досить високі, а блискавка завжди попадає у високі споруди, то в Німеччині в кінці XVIII сторіччя за 33 роки блискавкою убито 120 дзвонарів і зруйнувало коло 400 дзвіниць.

Для характеристики відношення тодішнього суспільства до винахіду громозводу можна привести такий факт: У Сент-Омарі, у Франції, громадянин де Біссер поставив такий громозвід на власному будинку. Його сусіди так перелякалися цього громозводу, що подали до Біссера до суду. Судовий

процес наробив великого розголосу і тягся чотири роки, від 1780 до 1784 р. Цікаво, що з боку захисту громозводу виступав молодий адвокат Максиміліан Робесп'єр, а одним із експертів з боку позивача був Марат, який доводив, що громозвід є річ небезпечна.

В Англії боротьба проти громозводу набула гострого політичного характеру. Справа в тому, що винайді громозводу стався в той час, коли Америка вела визвольну боротьбу з Англією. Англійський учений Вілсон намагався довести, що для того, щоб уникнути небезпечної дії громозводу, який винайшов американець Франклін, треба на його кінці ставити не гостряк, а кулю. Ця куля ніби то мусила перешкоджати раптовому розрядові. Всікий громадянин Англії, що ставив громозвід з гостряком, вважався політично неблагонадійним. Навіть англійський король, Георг III, вимагав, щоб Королівське Товариство, англійська Академія Наук, теж засудило гостряк на Франкліновому громозводі. Джон Прингль, лейб-медик короля й голова Королівського Товариства в той час, дав королеві таку відповідь на це: "І за своїм обов'язком і за своїми нахилами, завжди в міру сил моїх буду виконувати волю Його Величності, але я не в змозі ні змінити законів природи, ні змінити сил дії цих законів". За це він був звільнений з посади королівського лейб-медика й знятий з головування в Королівському Товаристві.

Але не зважаючи на цей опір, наука про електрику швидко йшла вперед і вкінці 18-го сторіччя вона стала "дорослою". 1791 року італійський фізик Гальвані (1737-1798) відкрив електричний струм, викликаний хемічною дією. 1800 року італійський фізик Вольт побудував свій "стовп" і з його допомогою одержав електричний струм, який був уже настільки сильний, що ним можна було користуватися для наукових потреб. 1831 року Фарадей (1791-1867) винайшов (відкрив) індуктивний струм, який став основою сучасної електроіндустрії. В 1837 році Морзе (1791-1872) винайшов телеграф. 1876 року А. Белл (1847-1922) винайшов телефон. 1872 року З. Трам (1826-1901) винайшов динамомашину. 1879 року Едісон (1847-1931) винайшов електричну лампу, 1893 року той же Едісон ви-

найшов "живі картини". 1895 року Марконі (1874-1937) винайшов радіо.

Після цих винаходів електрика увійшла в побут сучасної людини, її скрізь зустрічають з пошаною й зрозумінням, і коли б сьогодні зупинити всі електрівні, що постачають електрику, то людство було б зовсім безпорадне.

Щоб уявити собі, яку ролю відіграють в сучасному житті пара й електрика, досить мати на увазі, що коли б довелося на веслах, з допомогою людських м'язів, рухати сучасний лінійний пароплав, то для цього потрібно було б мобілізувати все доросле населення Нью-Йорку або Лондону. А для того, щоб замінити людськими м'язами ту енергію, що її виробляють американські електростанції, треба було б використати доросле населення всієї земної кулі!

І навпаки, декілька тисяч осіб, озброєних сучасною технікою, могли б побудувати за два-три роки ті велетенські піраміди, що їх будували 100.000 єгипетських рабів протягом двадцяти років.

Тут може постати ще одне цілком логічне питання, а власне, ми розглянули перед цим лише ставлення суспільства до винаходів і до наукового прогресу, а як же ставилися державні діячі й уряди до цих винаходів? На великий жаль, можна ствердити, що й державні діячі й уряди були цілком у полоні громадської опінії і часто силою своєї влади гальмували розвиток винахідництва ще в більшій мірі, ніж це робило суспільство лише своєю опінією. Досить тут нагадати лише деякі факти, щоб підтвердити вищесказане. Наприклад, в Англії будівельники залізниць спочатку зустрілися з величезним опором окремих державних діячів і уряду. І лише тоді, коли стало цілком очевидним, яку користь дають залізниці, один із лордів заявив: "Раніше я був проти того, щоб залізниця проходила по моєму маєтку, а тепер я згоден, щоб вона проходила через мое подвір'я, а мій палац я відступлю під станцію". В Німеччині влада теж спочатку зовсім забороняла проводити залізниці, а пізніше дозволила при умові "щоб залізниця була обгороджена таким високим парканом, щоб поїзда зовсім не було видно", бо, мовляв, "поїзд рухається" так

швидко, що потягне за собою курей, гусей і всю дрібну птицю, а худобу, що пасеться в полі, порозганяє. Іскри з локомотиву будуть палити будинки, а люди, що дивитимуться на поїзд, будуть хворіти, бо в них крутитиметься голова". Трамвай спочатку було винайдено в Німеччині й зорганізувалася компанія для побудови трамваїв. Але цій компанії в Німеччині влада не дозволяла будувати трамваїв, мовляв: "трамвайні лінії будуть псувати вигляд міста". І лише після того, як ця компанія побудувала трамвай у декількох містах за кордоном, в тому числі і в Америці, німецькі магістрати почали давати дозвіл на побудову трамваїв у містах Німеччини.

4. "УСПІХ ВІДКРИТТЯ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ЧАСУ ЙОГО ПОЯВИ"

На жаль, розмір цієї статті не дає змоги докладніше зупинитися на тих фактах або чинниках, які обумовлюють розвиток цивілізації, які сприяють появі того чи іншого відкриття або винаходу, і які гальмують його. Тому ми зробимо тут лише декілька цілком загальних зазначення.

Перш за все очевидно, що на появу і успіх того чи того винаходу впливає економічний стан і економічний розвиток даної країни, а у наш час також і економічний розвиток усього світу. Відомо, наприклад, що ідея парової машини з'явилася ще за 140 років до Різдва Христового. Ця ідея належить Геронові з Олександриї. Він не лише дав ідею парової машини, а й побудував її модель. Цей модель виглядав так: взято кулю і в неї зроблено дві, взаємно-перпендикулярні рури. Ці рури закінчувалися гостряками, позагинаними в одному напрямі, так що весь модель мав вигляд свастики. Коли в кулю подавати пару під високим тиснем, то ця пара буде витікати з рурок і обертатиме систему у напрямі, протилежному до того напряму, в якому позагинано рури. Між іншим, за цим принципом побудовано сучасний так званий "реактивний літак", що зветься в Америці нині "джет плейн", а по нашому "струмінговий літак" (джет — струмінь). Але ця парова машина лишилася лише як науковий кур'йоз, забавною іграшкою, тому що

Одумівська хроніка.

Заслужене відзначення

Нешодавно в Монреалі відзначено актизного одумівця, кадета Морської школи старшин для студентів університетів — п. Юрка Поліщука.

Він закінчив Морську Кадетську Школу Резервів першим серед усіх кадетів і за це одержав особливe призначення та нагороду — старшинський кортик (кінджал) від контрадмірала Рейнера під час інспекції в Монреалі.

Ю. Поліщук — єдиний син панства В. і Г. Поліщуків, відомих активною громадською діяльністю в українських організаціях міста Монреалу. Пан Юрко закінчив гімназію в Ашафенбурзі, а потім вчився в славному Гайдельберзькому університеті в Німеччині, але мусів перервати навчання у зв'язку з виїздом батьків до Канади. Але й тут п. Юрко був наполегливий — вивчив англійську мову, став студентом у відомому університеті М-к Гіл у Монреалі, який закінчує в цьому році, і вже має контракт на працю в солідній фірмі з поважною перспективою.

Її винахідник жив у часи рабської цивілізації. Цивілізації, яка мала величезний резерв зайвої людської м'язової енергії. Ця енергія була дуже дешева і не було потреби замінювати її на якесь іншу, механічну енергію.

Також відомо, що побудова пірамід в Єгипті за часів фараонів була викликана не лише бажанням фараонів залишити по собі славу, а ще й тим, що в ті часи у Єгипті була величезна кількість рабського населення і праці цього населення ніде було використовувати. Тому в Єгипті видумували різні публічні роботи, в тому числі й побудову пірамід. Малося на увазі, що роботою краще ніж вояками можна держати раба у покорі. Для такого суспільства винаходи, які б полегшували людську працю, не лише були непотрібні, а просто шкідливі.

По-друге, крім економічного фактора на долю винаходів також впливають і "сусідні винаходи", винаходи, без яких даний винахід реалізувати не можна. Так, наприклад, відомо, що Леонардо да Вінчі

П. Юрко вагався — якою йти дорогою: чи іхати до Високої Морської Школи до Лондону (Англія), як йому радили, чи працювати за своїм набутим фахом? Останнє перемогло. А жаль, нам так потрібні високі морські старшини на майбутнє.

За цей час п. Юрко брав активну участь у громадській праці в Монреалі, — як в ОДУМ-і, так і в студентських організаціях, а тепер є головою Координаційного Комітету Українських Студентських Організацій. До цього допомагав у праці Комітетові Українців Канади, як перекладач (володіє англійською, французькою, німецькою, польською і російською мовами), де взірцево працював на користь української громади. Батьки Юрка взірцево виховали свого сина на справді вартичного, культурного патріота-українця.

Дякуємо панству Поліщукам за хорошого сина, а п. Юркові бажаємо дальших успіхів у житті.

A. С-вий

(1452-1519) був винайшов літак. Цей літак із сучасної точки зору відповідав усім аеродинамічним вимогам. Але здійснити його в ті часи не було зможи тому, що енергії, яка цей літак рухала б, не було. Тому літання чи плавання людини в повітрі відклалося аж до відкриття бензину й винаходу мотору внутрішнього згорання.

Так само було і з підводним човном, ідея якого теж належить Леонардо да Вінчі. Сам він відмовився від цієї ідеї, як кажуть, тому, що побоявся робити спроби плавати під водою у такому човні, "бо не хотів довіряти своєї долі в руки безвідповідальних людей" — які, очевидно через необережність, могли б його потопити. Але справа була не лише в цьому. Головна причина полягала в тому, що 1) цей човен, як і тодішній літак, можна було рухати лише людськими м'язами, і 2) треба було відкрити вплив кисню і других хеміческих елементів на організм людини, які мають людині змогу функціонувати (Закінчення на останній обкладинці)

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Вельмишановний Пане Редакторе! Мене дещо дивує, що приятель Іллі Репіна, один з найвидатніших російських письменників сучасного сторіччя Сергій Миколаєвич Сергеєв-Ценський в нарисі Ю. Марта "Останній лист" став Сергієм Михайловичем. Між іншим, особа автора нарису мені відома, бо десь в 1948 р. саме цей лист Репіна до Ценського був темою нашої з ним розмови. Дивує мене, що п. Ю. Март — серйозний український літєратурознавець, письменник і журналіст, міг допустити таку грубу помилку в своєму нарисі, надрукованому в березневому числі Вашого хвального журналу.

Примітка до нарису, в якій редакція посилається на покійного вже С. Н. Сергеєва-Ценського, як на "автора повісті з галицького життя" витворює в розумінні необізначеного читача хибну уяву про його особу, так ніби він в якісь мірі пов'язаний з Україною та її культурою. В дійсності ж справа є зовсім інакшою. Покійний С. Н. Сергеєв-Ценський винятково талановито прославив героїзм і витривалість "руського народу". Його трьохтомова "Севастопольська страда" (1939 р.), роман "Брусловський прорив" (1942-43 р.) і частини серії романів "Преображеніє" (1923 р.) є найбільш відомими з цього жанру творів. Та це є цілком природно, бо ж був він російським письменником і російським патріотом від початку його творчості в 1904 році і до самої смерті. Недарма Д. С. Мірський в "Історії російської літератури" поставив твори (історичні романи) А. Н. Толстого і С. Н. Сергеєва-Ценського на чолі так званого "періоду героїчного націоналізму" в російській літературі. І це читачі "М. У." мусять знати.

Прошу прийняти до уваги мою дружню поправку,

Ваш Володимир Білик

Від Редакції: Маєте рахію. В нарисі Ю. Марта "Останній лист", а особливо у примітці до нього, пера автора нарису і члена редакційної колегії п. Ю. Марта, є деякі фактичні неточності. На них зокрема звернув увагу головний редактор, але, не маючи під рукою джерел для перевірки сумнівних місць, як також не маючи швидкого й стального контакту з автором нарису,

вирішив опублікувати цей безпекно цікавий матеріал передовсім як літературну, а не історичну річ. Звичайно, вартість нарису від цього не збільшилася. Навпаки. Але атмосферу особистої дружби та глибокого взаємного розуміння, що існувало між цими двома мистецтвами, Ю. Март зобразив назагал вірно й цікаво.

ЯК РОДИЛАСЯ СУЧАСНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

(Закінчення зі стор. 25-ої)

ти, не маючи безпосереднього контакту з повітрям, яким вона дихає при нормальніх умовах.

Також теоретично, задовго перед винаходом кіно-картин, учени знати, що можна мати так звані "живі картини". Але ці "живі картини" перетворилися в сучасне кіно лише після того, як хеміки відкрили чи винайшли спосіб, як із дерева робити целюлойд, а з цього целюлойду виробляти кіноплівку.

Ідея рефреджератора, тобто ідея охолодження й низьких температур, була відома ще у 19-му столітті. Але, щоб сконструювати сучасний рефреджератор і зробити його доступним для широкого загалу, треба було додати ще цілу низку дрібніших винаходів.

І нарешті рух, спричинений струменем рідини чи газу (джет пропульсіон), як ми уже згадували, був відомий за 140 років до Р. Х. Але побудувати струміневий літак пощастило лише 1930 року. Перед цим уже коло 20 років теоретичні основи "джета" були досконало розроблені, але практично побудувати його стало можливим лише тоді, коли металурги, зовсім для інших потреб, винайшли спосіб виробляти таку сталь, яка могла витримувати високе тиснення при високо-му нагріванні.

Крім цих факторів, як ми вже бачили, до половини 19-го століття постава суспільства і вся його філософія впливали негативно на розвиток винахідництва, а пізніше, навпаки, суспільство і держави почали активно сприяти всякому технічному прогресові.

Х. Рябокінь

ХРЕЩАТИЙ ЯР

(Київ 1941-43)

Роман-хроніка

Вчора — наші власні переживання під час зудару двох ворожих потуг на землях України. Сьогодні — хвилююча історія недавнього минулого України та її столиці у життівих незабутніх образах.

488 стор. У твердій оправі. Ціна — 4 долари 50 центів з пересиланням.

Замовляйте на адресу:

D. Humenta,
Box 32, Stuyvesant Station,
New York 9, N. Y. U.S.A.

Докія Гуменна. "Хрещатий яр". (Київ 1941-43) Нью-Йорк. Об'єднання Українських Письменників "Слово", 1956. 488 сторінок.

Авторка у цій праці, що є частково роман, а частково хроніка, описує Київ від часу німецької окупації за другої світової війни до часу реокупації Києва комуністами. Центральна постать у творі — Мар'я-

на, справжня, але досить пасивна патріотка, що залишається в Києві аж до часу її відходу на Захід. Довкола неї показано представників усіх класів українців, російських комуністів, що опанували установи німецької адміністрації, представників різних підпіль, тощо. Повість добре ілюструє замішання в умах населення міста, яке сподівалося, що прихід німців звільнить їх від советського терору, але переконалося, що німецький режим був такий самий безсердечний, як і той, від якого німці звільнили населення. Книга подає досить пригноблюючу картину наслідків ворожої окупації, бо обидва окупанти, і нацисти і комуністи, були чужі духові міста й не хотіли його зрозуміти.

Докія Гуменна — прекрасний автор, і вона в цім творі живо відтворила душевний стан пересічного мешканця Києва протягом того важкого часу.

Кларенс А. Меннінг
Колюмбійський Університет

ДО УВАГИ НАШИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

З уваги на те, що адміністрація "Молодої України" переобтяжена працею, в майбутньому ми не будемо висилати нагадувань нашим боржникам, як це робилося донині. З цим числом ще висилаємо нагадування боржникам та тим особам, у кого передплата кінчиться або закінчиться із виходом наступного числа. Але надалі робити цього не будемо. Тому просимо наших шакових передплатників час-до-часу дивитись на Ваші адреси, при яких зазначено, до якого same числа Ви маєте передплату, та своєчасно поновляти, щоб пізніше не було непорозумінь.

Якщо хтось не бажає більше передплачувати журнал, то просимо нас про це повідомити, щоб ми не висилали надаремно нагадування за нагадуванням, а також, щоб не припиняли висилку журналу тим особам, хто лише забув поновити передплату. Просимо поставитися до цієї справи серйозно, щоб ми не були змушенні припинити висилку журналу, чого робити ми, звичайно, не бажаємо.

Крім того, просимо шановних передплатників своєчасно повідомляти нас про зміну своїх адрес. При внесенні передплати всі гро-

шові передплати просимо виписувати на:

"Moloda Ukraina", U.D.Y.A.,
191 Lippincott St.
Toronto, Ont., Canada
не забуваючи при цьому зазначити, що продовженням передплати, чи нова. Найкраще виразити адресу з того конверту, в якому висилається журнал, й висилати цю відповідь нам.

Надіємось на Вашу позну підтримку в цій справі.

Адміністрація "Молодої України".

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД "МОЛОДОЇ УКРАЇНИ"

I. M. Костенко (Торонто)	\$2.00
H. Стокальська (Віндзор)	\$1.00
O. Скоп (Дітройт)	\$2.00
M. Барабаш (Чікаго)	\$2.00
I. Михайлук (Філадельфія)	\$1.00
ОДУМ, філія в Гамільтоні (Канада) з коляди	\$21.00
Всім жертвовавцям висловлюють сердечну подяку	

Редакція й адміністрація.

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

E. Денисюк (Торонто)	— — — 1
B. Вакуловський (Торонто)	— — — 1
D. Завертайло (Чікаго)	— — — 5